

PRIVĀTPERSONU NODOKĻU ATVIEGLOJUMU SISTĒMAS UZLABOŠANA

Kvalitatīvais pētījums

2005. gada novembris

Rīga

Pētījums veikts valsts programmas
“Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana 2005. – 2009.gads” ietvaros
ar Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta atbalstu

SATURS

Pētījuma metodoloģija.....	3
Ievads.....	4
Ziedošanas kultūra.....	5
Situācija atvieglojumu saņemšanā	6
Šķēršļi normatīvajā bāzē, kas kavē privātpersonas ziedot biedrībām, nodibinājumiem un reliģiskajām organizācijām, kuras ir ieguvušas sabiedriskā labuma organizācijas statusu.....	10
Esošās situācijas vērtējums privātpersonu ziedošanas jomā.....	12
Šķēršļi, kas kavē ziedošanas kultūras attīstību	13
Sabiedrības informētība par iespējām saņemt IIN atlaides	14
Galvenie secinājumi	15
Ieteikumi.....	16
Pielikums Nr. 1: Pētījuma „Privātpersonu nodokļu atvieglojuma sistēmas uzlabošana” sakarā identificēto normatīvo aktu saraksts	18
Pielikums Nr. 2: Ārvalstu pieredze NVO finansēšanā.....	19
Pielikums Nr. 3: Apkopojums par ekspertu intervijām	20
Pielikums Nr. 4: Apkopojums par fokusgrupu diskusijām	39

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Pētījumu veica sabiedrisko attiecību aģentūra "IPRA" sadarbībā ar tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centru "SKDS" un ar Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta finansiālu atbalstu. Pētījums tika veikts Valsts programmas "Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana. 2005.-2009. gads" ietvaros.

Kopš 2005.gada 1.janvāra privātpersonām, kas ziedojušas Latvijas Republikā reģistrētām biedrībām, nodibinājumiem un reliģiskajām organizācijām, kurām piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss saskaņā ar Sabiedriskā labuma organizāciju likumu, ir tiesības saņemt ienākumu nodokļa atlaidi (IIN).

Tomēr 2004.gada pētījuma¹ dati liecina, ka, kaut arī 6,1% respondentu ir ziedojuši sabiedriskajām organizācijām, tikai 0,5% no tiem izmantoja iespēju saņemt no valsts atpakaļ ¼ no ziedotās summas. Turklāt gandrīz 40% respondentu ir atzīmējuši, ka pēdējo trīs gadu laikā vispār nav ziedojuši un iesaistījušies labdarībā.

Lai padziļināti izpētītu situāciju, tika izvirzīts pētījuma mērķis: apzināt esošo kārtību privātpersonu nodokļu atvieglojumu sistēmā (IIN), pētīt tiesību aktus un ziedošanas praksi, definēt problēmas un administratīvos šķēršļus, kā arī ieteikt risinājumus sistēmas uzlabošanai.

Kā pētījuma izejas dati tika izmantoti iepriekš veiktie pētījumi, tiesību akti, intervijas ar valsts centrālās pārvaldes un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, kā arī jomas ekspertiem – cilvēkiem, kuru darbs saistīts ar minēto problemātiku.

Esošās kārtības apzināšanai tika analizēti pašreiz spēkā esošie tiesību akti, kas regulē privātpersonu nodokļu atvieglojumus.

Problēmas un administratīvie šķēršļi tika definēti, analizējot un pētīt normatīvos aktus, kā arī padziļinātajās ekspertu intervijās un fokusgrupu diskusijās noskaidrojot ziedošanas praksi Latvijā.

Ieteikumi sistēmas uzlabošanai tika apkopoti no ekspertu intervijās un fokusgrupu diskusijās izteiktajiem viedokļiem.

Šī pētījuma mērķu sasniegšanai tika izvēlētas kvalitatīvās pētījumu metodes: padziļinātās ekspertu intervijas un trīs fokusgrupu diskusijas.

Padziļinātajās ekspertu intervijās piedalījās 8 eksperti, tajā skaitā 3 valsts pārvaldes pārstāvji un 5 sabiedrisko organizāciju, biedrību un nodibinājumu un reliģisko organizāciju pārstāvji.

Fokusgrupu diskusijās kopumā piedalījās 26 respondenti. Fokusgrupām dalībnieki tika atlasīti no personām, kuras ir ziedojušas savus privātos līdzekļus sabiedriskā labuma organizācijām un ir bijušas tiesīgas pieprasīt un ir/nav pieprasījušas iedzīvotāju ienākumu nodokļu atlaides (50%:50%). Pirmās grupas dalībnieki bija latvieši, rīdzinieki, otrās - reģionos dzīvojošie latvieši, trešās - krievvalodīgie Latvijas iedzīvotāji neatkarīgi no viņu dzīvesvietas.

¹ Pētījuma "Pilsoniskās sabiedrības attīstība Latvijā: 2004.gada situācijas analīze" ietvaros tika veikta kvantitatīvā aptauja par ziedošanas praksi Latvijā.

IEVADS

Latīņu vārdam *ratio* ir daudzas nozīmes – no rēķina līdz prātam. „Izejot caur” tām, nonākam pie vārda *ratio* jēdzieniskā skaidrojuma – domāšanā objektīvi īstenojamais, kuru kā rēķinu var pārbaudīt kāds cits un apstiprināt tā derīgumu vai atspēkot to. Taču pastāv jēdziens, kas latviešu valodā nav viegli šķirams no prāta, un tas ir saprāts. Šo atšķirību var pamanīt, citējot kādu R.Dekarta teicienu: „ ... es tādējādi esmu tikai domājoša būtne, tas ir, gars, dvēsele, saprāts, prāts ... ”.

Saprāts ir tas, kas pastāv vienā cilvēkā. Saprāts vai nu ir, vai tā nav. Prāts, turpretim, ir aktuālās domāšanas faktors. Stāvoklis pastāvēt ir pasīvi, bet prātot ir aktīvi. Cilvēka domāšanā saprāts ir statisks, bet prāts ir dinamisks, un viens nefunkcionē bez otra. Prātā var pieņemt, ar saprātu tas neizdodas, tas ar laiku vai nu parādās, vai arī ne. Latīņu valodā *ratio* ir vārda *rationalis* sakne. *Rationalis*, savukārt, nozīmē saprātīgs, apsvērts, aprēķināts, pamatots, tātad, mūsdienu valodā tik bieži lietotais jēdziens *racionāls*.

Visbeidzot, vēl viena jēdziena skaidrojums. Nesavtīga gādība par citiem, gatavība uzpurēties citu labā – altruisms, cilvēks, kam raksturīgs altruisms – altruists. Šī jēdziena satura tēvs ir O.Konts (1798-1857), kurš uzskatīja, ka domāšanas pamats ir pozitīvisms, ka teoloģija un filozofija turpmāk pastāvēs vienīgi kā pagātnes fenomeni un altruismam ir jāklūst par tikumības pamatu.

No visa iepriekš teiktā izriet, ka altruisms ir cilvēka prāta darbības rezultāts, ka altruists rīkojas sava prāta vadīts.

Taču dilemma saglabājas – dabas zinātnieks nevar pētīt savādāk, kā vien ar saviem izziņas līdzekļiem, un viņam atkal un atkal nākas atzīt, ka ir priekšmeti, kurus viņš nespēj satvert ar saviem no cilvēka prāta atvasinātajiem instrumentiem.

Jautājums paliek – kā funkcionē prāts, kas liek izpausties altruismam, kas ir primārs un kas sekundārs – prāts vai saprāts?

ZIEDOŠANAS KULTŪRA

Motīvi, kas mudina cilvēku izlemt par labu ziedošanai nosacīti būtu dalāmi divās grupās:

1. Saprāta vadīta altruistiska dziņa;
2. Prāta apsvērumu rezultātā pieņemts lēmums.

Pirmajā gadījumā cilvēks rīkojas paklausot savai „sirds balsij”, kura pauž vecāku ieaudzinātu vai citādi iemantotu līdzietību, turpretī otrajā – savtīgu interešu vadīts.

Pirmajā gadījumā cilvēks bieži vien pat neiedomāsies par iespēju saņemt jēlcādu nodokļu atvieglojumu, kaut arī būtu labi informēts gan par likumdošanas piedāvātajām iespējām, gan arī likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” balstīto citu normatīvo aktu radītajiem šķēršļiem nodokļa atvieglojuma saņemšanai. Otrajā gadījumā, savukārt, ziedojums tiks izdarīts, rīkojoties pēc prāta vadīta aprēķina, lai tādā vai citādā veidā, lielākā vai mazākā mērā iegūtu popularitāti. Taču arī otrajā gadījumā reti tiek izmantota likumdošanā paredzētā iespēja saņemt nodokļa atvieglojumu.

Abos gadījumos kopīga ir tikai viena iezīme (raksturlielums), proti, ziedojuma apmērs, kas ir tieši proporcionāls katra indivīda finansiālajām iespējām. Pirmajā gadījumā šis lielums raksturo indivīda prāta noteikto proporciju, vadoties no savas informētības pakāpes; otrajā gadījumā ziedojuma apmērs raksturo cenu, kādu indivīds ir ar mieru maksāt, lai sasniegtu iecerēto mērķi.

Katrā atšķirīgajā gadījumā dažāda, bet saprotama būs ziedotāju reakcija, ja paudzīsim viņiem šeit izteiktos secinājumus. Pirmajā gadījumā iegūsim informāciju par to, ir vai nav indivīdam zināms, ka mūsu valsts likumdošana piedāvā viņam iespēju par izdarīto ziedojumu saņemt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumu un kāds ir konkrētā indivīda viedoklis par šīs iespējas (ne)izmantošanu. Otrajā gadījumā, visticamāk, indivīda reakcija uz šeit pausto secinājumu būs asi noliedzīga, pie tam ne filozofu, ne arī dabas zinātnieku rīcībā nav instrumentu, ar kuru palīdzību būtu iespējams iegūt argumentus, lai šādu strīdu izšķirtu par labu vienai vai otrai pusei.

Lūkojoties uz ziedošanas faktu no komerciālo attiecību viedokļa, pilnīgi normāli ir atzīt, ka labdarība ir ne tikai altruistiska vēlme palīdzēt. Uzņēmuma stratēģijā to sauc par sociālo mārketingu, un komersants ar iesaistīšanos ziedošanā var iegūt pat vairākus labumus. Pirmkārt, tādējādi uzņēmums var veidot savu pozitīvo tēlu, un tas ir svarīgi ne tikai attiecībā ar klientiem, bet arī ar biznesa partneriem. Otrkārt, iesaistīšanās labdarībā var vairojot darbinieku lojalitāti pret uzņēmumu. Bet komersants taču ir tikai cilvēks, kurš pieņem lēmumus sava īpašuma, tātad, arī sava labuma vairošanai.

Balstoties uz šiem faktiem, varam teikt, ka privātpersonu rīcību, noliedzot savu ziedojumu kā darbību ar noteiktu un apzinātu mērķi gūt popularitāti, vada ētiskas dabas apsvērumi. Jo īpaši šādu apgalvojumu gribas attiecināt uz tām privātpersonām, kuras ir iesaistījušās vai tuvākā nākotnē gatavojas iesaistīties aktīvā politiskajā darbībā.

SITUĀCIJA ATVIEGLOJUMU SAŅEMŠANĀ

Kopš 2004.gada 1.oktobra Latvijā ir spēkā „Sabiedriskā labuma organizāciju likums”. Likums pieņemts 2004.gada 17.jūnijā un 2004.gada 7.oktobrī tajā izdarīti grozījumi.

Nevalstisko organizāciju (NVO) likumprojekta pakete Saeimā tika iesniegta 2002.gada 3.oktobrī, un tā sastāvēja no trīs likumiem:

1. Biedrību un nodibinājumu likums.
2. Biedrību un nodibinājumu likuma spēkā stāšanās kārtības likums.
3. Sabiedriskā labuma organizācijas likums.

NVO likumprojekta paketes anotācijā tika norādīts, ka jaunie likumprojekti ievieš sekojošas izmaiņas:

- Dalījumu biedru organizācijās un organizācijās, kas veidotas mantas apsaimniekošanai.
- Skaidru, visiem zināmu nodokļu atvieglojumu un atlaižu piešķiršanas kārtību.
- Tiks nodrošināts tas, ka atļaujas pieņemt ziedojumus, ziedotājiem saņemot nodokļu atlaides, nebūs jākārt katru gadu no jauna kā tas bija līdz šim.

Likumprojektus 2001. gadā sāka izstrādāt LR Tieslietu ministrijas darba grupa, kurā darbojās pārstāvji no Tieslietu, Finanšu, Labklājības un Kultūras ministrijām, Uzņēmuma reģistra, Valsts kancelejas, Latvijas Universitātes juridiskās fakultātes, kā arī NVO pārstāvji. Kopumā likumprojekta izstrādi koordinēja Nevalstisko organizāciju centrs.

NVO sektorā jauni likumi bija nepieciešami sekojošu iemeslu dēļ:

1. samazinās ārvalstu finansējums nevalstiskajām organizācijām Latvijā un nepieciešams attīstīt privātā sektora aktīvāku līdzdalību ziedojot;
2. sabiedriskās organizācijas, reliģiskās organizācijas un politiskās partijas regulēja viens likums;
3. tie nodibinājumi, kas bija reģistrējušies kā bezpeļņas SIA, Komerclikumam stājoties spēkā, zaudē savu statusu, jo Komerclikuma mērķis ir peļņas gūšana;
4. trūka kritēriju nodokļu atlaižu un atvieglojumu piešķiršanā – bija jāmaina ziedojumu atlaižu piešķiršanas kārtība un procedūra;
5. nepieciešamība definēt jēdzienu „ziedošana” un tā būtību;
6. nepieciešamība attīstīt aktīvāku sabiedriskā labuma darbību un izveidot pilsonisko sabiedrību valstī kopumā.

Jaunais „Sabiedriskā labuma organizāciju likums” nosaka, kas ir atzīstamas par sabiedriskā labuma organizācijām (SLO), kas un kādā kārtībā piešķir SLO statusu, kādos gadījumos SLO statusu piešķirt atsaka un kādos gadījumos SLO statusu atņem. Likumā ir noteikti arī SLO darbības ierobežojumi un SLO darbības uzraudzības mehānisms. Turpat ir definēts ziedojuma jēdziens minētā likuma izpratnē un noteikti ziedojumu veidi.

Sabiedriskā labuma statuss tiek piešķirts tikai biedrībām, nodibinājumiem un reliģiskām organizācijām, kas nodarbojas ar sabiedriskā labuma darbību.

Tas ir nevalstisko organizāciju (NVO) reformas jauns kritērijs, kas nomaina ziedojuma atļaujas, bet būtība saglabājas, jo, saņemot šo statusu, organizācijām ir iespējas saņemt ziedojumus, bet ziedotājiem – nodokļu atlaides un citus likumdošanā noteiktos atvieglojumus (likuma 4.panta 2.daļa).

Sabiedriskā labuma darbība ir darbība, kas sniedz nozīmīgu labumu sabiedrībai vai kādai tās daļai. Likumdevējs atsevišķi uzskaita darbības veidus, kas uzskatāmi par sabiedriskā labuma darbību:

1. labdarība;
2. cilvēktiesību un indivīda tiesību aizsardzība;
3. pilsoniskas sabiedrības attīstība;
4. izglītības, zinātnes, kultūras un veselības veicināšana;
5. slimību profilakse;
6. sporta atbalstīšana;
7. vides aizsardzība;
8. palīdzības sniegšanu katastrofu gadījumos un ārkārtas situācijās;
9. sabiedrības, it īpaši trūcīgo un sociāli mazaizsargāto personu grupu sociālās labklājības celšana.

Sabiedriskā labuma organizācijas ir biedrības, nodibinājumi, reliģiskās organizācijas un to iestādes, kuru statūtos, satversmē vai nolikumā norādītais mērķis ir sabiedriskā labuma darbība un piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss. Sabiedriskā labuma organizācijām jāizlieto savi ienākumi atbilstoši to mantas, finanšu līdzekļu un darbības izlietošanas ierobežojumiem.

Sabiedriskā labuma komisija 2005.gada 24. februārī pirmajām divām nevalstiskajām organizācijām piešķīra sabiedriskā labuma organizācijas statusus. Tās bija nodibinājums „Latvijas Bērnu hematoloģijas fonds” un biedrība „Ģimeņu veselības veicināšanas centrs „Sirdsdegsmes+””.

„Lursoft” apkopotā statistika par LR Uzņēmumu reģistra datiem, kāda laika posmā no 01.01.1991 līdz 25.02.2005. ir bijusi Sabiedrisko organizāciju dibināšanas dinamika pa gadiem, rāda sekojošo:

Gads	Skaitis	Nelikvidētas	Gads	Skaitis	Nelikvidētas
1991.	55	52	1999.	684	659
1992.	23	22	2000.	909	874
1993.	974	913	2001.	773	748
1994.	585	553	2002.	767	759
1995.	476	455	2003.	768	763
1996.	743	707	2004.	802	799
1997.	622	598	2005.	121	121
1998.	680	662			
			Kopā:	8982	8685

Turpat atrodama arī informācija par sabiedrisko organizāciju dibinātājiem, sadalītiem pa tiem (laika posms no 01.01.1991 līdz 25.02.2005.):

Dibinātāju tips	Skaitis
Fiziska persona	166 448
Uzņēmēj sabiedrība	9 196
Sabiedriska organizācija	2 274
Pašvaldība	1 176
Valsts iestāde	550
Fizisku personu grupa	262
Pašvaldības iestāde	212
Universitāte (akadēmija)	212
Reliģiska organizācija	104
Arodbiedrība	96
Politiska organizācija	40
Ministrija	20
Kopā:	180 590

Sabiedriskā labuma organizāciju reģistrā 2005.gada 20.septembrī ir fiksēti 417 ieraksti.

Iepriekš aplūkotās izmaiņas tiesību aktu sistēmā liecina par valsts vēlmi sakārtot filantropijas vidi valstī. Filantropija jeb labdarība ir mērķtiecīga un plānota līdzekļu vai citu resursu ziedošana kādiem sabiedriskā labuma mērķiem, visbiežāk organizācijām, nesagaidot par to nekādu atlīdzību. Filantropija atbalsta plašu sabiedrības vajadzību spektru, piemēram, sociālās vajadzības, izglītību, veselības aizsardzību, mākslu un kultūru, pētniecību, stipendiju programmas u.c.

Ikvienam ziedotājam ir tiesības²:

- būt informētam par ziedojuma saņēmējas organizācijas misiju, mērķiem un nolūku, kam plānots izmantot ziedojumu, kā arī par organizācijas iespējām izlietot šos līdzekļus efektīvi;
- būt pārliecinātam, ka viņa līdzekļi tiks izmantoti tieši tiem mērķiem, kam tie ziedoti;
- būt informētam par to, kādi cilvēki ir organizācijas valdē un sagaidīt no šiem cilvēkiem godprātību, pārraugot ziedojuma izmantošanu;
- iepazīties ar organizācijas finanšu un darbības pārskatiem;
- saņemt atbilstošu publiski paustu atzinību;
- būt pārliecinātam, ka pret viņa ziedojumu izturēsies ar cieņu un ievēros konfidencialitāti tik lielā mērā, cik to atļauj likumdošana;
- sagaidīt, ka visas attiecības ar personām, kuras pārstāv ziedojuma saņēmēju organizāciju, būs pilnīgi profesionālas un godīgas;
- uzdot jautājumus un nekavējoties saņemt patiesas un atklātas atbildes.

Šādu tiesību nodrošināšana, tādējādi veidojot filantropiju par koordinētu, sociālekonomisko situāciju stabilizējošu un pilsonisko sabiedrību attīstošu procesu, tad arī ir valdības mērķis, ko plānots īstenot, ieviešot iepriekš aplūkotās izmaiņas likumdošanas sistēmā.

Pētot situāciju par privātpersonām – filantropiem, nākas secināt, ka fakti par personām un viņu ziedojumu apjoms nekur netiek uzskaitīts. Personu uzskaites nepieejamību varētu skaidrot ar personu datu aizsardzības nepieciešamību, kas noteikta valsts likumdošanā, taču privātpersonu ziedojumu apjoma apkopojums un izvērtējums uzskatāmi liecinātu par reālo situāciju daudzos mūsu valsts sociālajos procesos, t.sk. valsts reģionu attīstības (ne)sabalansētībā. Diemžēl, uzdevums apkopot šādus datus nav paredzēts nevienā normatīvajā dokumentā un neviena valsts vai pašvaldību institūcija nav izrādījusi iniciatīvu veikt šādu darbu.

No ziedotājiem - privātpersonām, t.sk. iespējamajiem ziedotājiem, iegūtā informācija rāda, ka indivīda lēmums (ziedot, vai neziedot) nav saistīts ar

² Tiesības apkopojis portāls Ziedot.lv, <http://www.ziedot.lv/page.php?id=2&lng=lv>

likumdošanas piedāvāto iespēju atgūt daļu ziedojuma, izmantojot iedzīvotāju ienākuma nodokļa atlaidi.

Šāds atvieglojums objektīvi, pirmkārt, nav vērtējams kā ziedotāja finansiāls ieguvums, jo valsts diktētie „spēles noteikumi” taksācijas gada beigās aprēķināto un izmaksāto nodokļu pārmaksas summu paredz daudz mazāku par ziedojuma vērtību.

Otrkārt, ziedotājs, kurš ziedošanas brīdī vadās no saprāta radītām emocijām, pat necenšas analizēt situāciju, lai noteiktu, vai ziedojuma saņēmējs atbilst normatīvajos aktos noteiktajam sabiedriskā labuma organizācijas statusam.

Treškārt, mehānisms, kādu, pamatojoties uz spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem ziedojuma fakta pamatošanai, ir izveidojušas iedzīvotāju ienākuma nodokli administrējošās valsts pārvaldes iestādes, izraisa emocionālu nepatiku un fizisku nevēlēšanos uzsākt ziedojuma fakta pierādīšanas procedūru, lai tam iegūtu likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” noteikto attaisnoto izdevumu statusu.

ŠĶĒRŠĻI NORMATĪVAJĀ BĀZĒ, KAS KAVĒ PRIVĀTPERSONAS ZIEDOT BIEDRĪBĀM, NODIBINĀJUMIEM UN RELIĢISKAJĀM ORGANIZĀCIJĀM, KURAS IR IEGUVUŠAS SABIEDRISKĀ LABUMA ORGANIZĀCIJAS STATUSU

Tieši noteiktu šķēršļu, kas kavētu privātpersonas ziedot budžeta iestādēm vai arī biedrībām, nodibinājumiem un reliģiskajām organizācijām, kuras ir ieguvušas sabiedriskā labuma organizācijas statusu, normatīvajā bāzē nav, ja vien par šķērslī neuzskata likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 10.panta 1.daļas 3.punktu, kurš nosaka, ka attaisnoto izdevumu kārtā „ceļama” ir tikai tāda viena rezidenta ziedotā summa, kuras apmērs nepārsniedz 20% no apliekamā ienākuma lieluma. Tātad, ja Latvijas iedzīvotāju vidējā darba alga bruto ir 204 LVL mēnesī un tā veido rezidenta „apliekamo ienākumu” minētā likuma izpratnē, tad attaisnoto izdevumu statusu pēc visu procedūru veikšanas iespējams saņemt 487 LVL gadā, jeb vidēji 41 ziedotiem LVL mēnesī.

Taču minētais likums neliedz ziedot vairāk, tikai pārējā summa nevar tikt atzīta par attaisnotajiem izdevumiem un izslēgta no apliekamajiem ienākumiem.

Šādus likuma noteikumus apliecina arī „Metodiskie norādījumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanas kārtību”, kas apstiprināti ar Valsts ieņēmumu dienesta 24.05.2005. rīkojumu №937. Šo noteikumu 117.punktā teikts: „*Pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada apliekamo ienākumu apjoma tiek atskaitītas summas, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā nodotas Latvijas Republikā reģistrētām biedrībām, nodibinājumiem un reliģiskajām organizācijām vai to iestādēm, kurām piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss saskaņā ar Sabiedriskā labuma organizāciju likumu, un*

budžeta iestādēm, bet šīs summas nedrīkst pārsniegt 20 procentus no apliekamā ienākuma lieluma.” Turpat 118.punktā ir noteikta arī kārtība, kādā no rezidenta gada apliekamā ienākuma šī summa tiek atskaitīta: „...Norādījumu 117.punktā minētās ziedojuma vai dāvinājuma summas tiek atskaitītas no maksātāja gada apliekamā ienākuma, sastādot gada ienākumu deklarāciju. Gada ienākumu deklarācijai ir pievienojami dokumenti, kas apliecina maksātāja taksācijas gada laikā veiktos ziedojumus.”

Valsts ieņēmumu dienesta *Metodiskajos norādījumos* par iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanas kārtību ir sniegts arī piemērs nodokļa atvieglojuma aprēķināšanai šādā gadījumā: *„...Fiziskā persona reliģiskajai organizācijai taksācijas gadā ziedojusi Ls 250. Fiziskās personas gada apliekamais ienākums ir Ls 1000. Deklarācijas 08.rindā “Attaisnotie izdevumi (ziedojumi un dāvinājumi)” drīkst uzrādīt tikai 20 % no apliekamā ienākuma, kurš uzrādīts deklarācijas 03.rindā, t.i., 20% no Ls 1000 = Ls 200, nevis visu ziedoto summu Ls 250.”*

Visos normatīvajos dokumentos ziedojumi ir definēti kā rezidenta „attaisnotie izdevumi”, tie tiek šķirti no cita veida atvieglojumiem, kādus nodokļu maksātājiem paredz likums un darba devējs, ja rezidenta apliekamos ienākumus veido ikmēneša darba alga, no to uzskaitīšanas un iekļaušanas maksājumu aprēķinos tiek norobežots.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2001.gada 5.jūnija noteikumiem №222 „Kārtība, kādā izsniedzama algas nodokļa grāmatiņa” ar algas nodokļa grāmatiņu palīdzību tiek nodrošināta pareiza neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojumu piemērošana, bet ne attaisnoto izdevumu uzskaitē un izslēgšana no iedzīvotāju ienākuma nodoklim nosakāmā apliekamo ienākumu apjoma.

Tātad, ja rezidentam citu iemeslu dēļ ar Ministru kabineta 19.12.2000. “Noteikumiem par iedzīvotāju gada ienākumu deklarāciju” ieviestais dokuments nav jā sastāda, un tam pielikumā pievienojamie ienākuma gūšanas avotu un izdevumu pamatojuma dokumenti nav jāsavāc un jāiesniedz kontrolējošai finanšu iestādei - Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālajai iestādei pēc maksātāja dzīves vietas (likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 21.pants), tad, lai pamatotu iepriekš minētos ziedojumus kā attaisnotos izdevumus, rezidentam šīs darbības ir jāveic, kas sarežģī un rada šķēršļus tieši nodokļu atvieglojuma saņemšanai, nevis ziedošanai.

Ir jāuzsver, ka, vērtējot tieši likumdošanas aktus, tajos speciāli radītu vai arī netieši veidotu šķēršļu privātpersonu filantropijai (ziedošanai) nav. Par izdarītajiem ziedojumiem nodokļu atvieglojumu saņemšanai veicamās procedūras likumdošanas akti neparedz. Tās nosaka citi, normatīvo aktu hierarhijā zemāki, dokumenti. Te jāpiebilst, ka privātpersonām šie dokumenti ir salīdzinoši grūti pieejami, par to esamību trūkst izsmeļošas informācijas un sabiedrība netiek pietiekami informēta par valsts institūciju aktivitātēm filantropijas vides sakārtošanā. Jāatzīst arī, ka indivīdu interese par šos jautājumus regulējošajiem normatīvajiem dokumentiem pētījumā minēto iemeslu dēļ ir ļoti maza.

Papildus laika patēriņam, ar ko rezidentam jārēķinās sastādot gada ienākumu deklarāciju, viņam ir jābūt ziņošam arī normatīvajos aktos ielātajās juridiskajās niansēs. Piemēram: „... nauda vai citas lietas, kuras fiziskā persona — nodokļa maksātājs — bez atlīdzības nodod sabiedriskā labuma organizācijai, kurai šāds statuss piešķirts saskaņā ar Sabiedriskā labuma organizāciju likumu tās statūtos, satversmē vai nolikumā noteikto mērķu sasniegšanai, vai budžeta iestādei, uzskatāmas par ziedojumu, ja saņēmējam nav noteikts pretpienākums veikt darbības, kuras uzskatāmas par atlīdzību”, vai arī „...minētās atlaides nepiemēro, ja nodokļa maksātāja ziedojuma saņēmējam noteiktajā ziedojuma mērķī ietverta tieša vai netieša norāde uz konkrētu personu kā ziedoto līdzekļu saņēmēju, kas ir ar ziedotāju saistīta persona.”

Saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 1.pantu pastāv divējāda nodokļa aprēķināšanas kārtība – avansa un rezumējošā kārtība.

Ja, aprēķinot algas nodokli un pašvaldību noteikto patentmaksu, rezidenta gada ienākumu deklarācija nav obligāta, tad, aprēķinot nodokli par ienākumiem no saimnieciskās darbības un no citiem ienākuma avotiem, ja tie nav uzņēmumu ienākuma nodokļa objekts, ir jā sastāda gada ienākumu deklarācija.

Otrajā gadījumā, kad deklarācija ir sastādāma arī citu iemeslu dēļ, ne vien lai pamatotu attaisnotos izdevumus, iespēju saņemt nodokļa atvieglojumu par ziedojumu(-iem) varētu izmantot skaitliski vairāk rezidentu, nekā pirmajā gadījumā. Pie tam arī ziedotāju skaits starp saimniecisko darbību veicošajiem rezidentiem varētu būt lielāks, jo lielāki šajā gadījumā būs arī katra konkrētā iedzīvotāja ienākumi, turpretī grūti iedomāties, ka darba devēja algots darbinieks, kura apliekamo ienākumu apjomu veido darba alga, un tā ir vidēji 204 LVL mēnesī, ziedojumiem no šīs summas ik mēnesi varētu atvēlēt līdz 20%, pie vidējā reālā iztikas minimuma valstī 150-180 LVL mēnesī. Savukārt, altruistisku dziņu mudināts ziedotājs, diezin vai meklēs iespēju sastādīt savām finansiālajām iespējām atbilstošam ziedojumam (5-10 LVL mēnesī) neadekvātas sarežģītības deklarāciju.

Esošās **SITUĀCIJAS** vērtējums privātpersonu ziedošanas jomā

Apkopojot respondentu sniegtās atbildes, redzams, ka situācija ziedošanas jomā tiek vērtēta slikti, kā iemesli šādam vērtējumam galvenokārt tika minēti mazais cilvēku skaits, kas ziedo, un niecīgās summas, ko vairākums no tiem var atļauties veltīt labdarībai.

Pētījuma dalībnieki atklāj, ka ziedotāji dažādos projektos bieži ir vieni un tie paši. Tas parāda, ka ir cilvēki, kas ziedo, un tie, kas to nedara nekad. Individuālie ziedotāji atklāj, ka atkārtotu ziedošanu veicina pozitīvā pieredze – sajūta, ka konkrētais devums kādam patiešām ir palīdzējis. Turklāt vairums respondentu uzskata, ka aktīvākie ziedotāji ir tie, kas var noziedot nelielas naudas summas, nevis turīgie Latvijas iedzīvotāji.

Ekspertu starpā nav vienota viedokļa par to, vai Latvijas iedzīvotāji ir aktīvi ziedotāji un labprāt iesaistās labdarībā.

Daļa aptaujāto ekspertu uzskatīja, ka šobrīd Latvijā ziedošana nav sevišķi attīstīta un līdz ar to ir maz izplatīta, argumentējot savu nostāju ar zemo dzīves līmeni valstī.

Savukārt, otra daļa bija noskaņoti optimistiskāk un uzskatīja, ka iedzīvotāji ziedo labprāt. Tomēr jāņem vērā, ka tas vairāk saistās ar atsevišķiem gadījumiem – palīdzība privātpersonām, lielākoties bērniem un citiem projektiem, kuru ietvaros tiek lūgta palīdzība kādam konkrētam uzdevumam.

Ziedot, izmantojot telefonu, iedzīvotājiem šķiet ērti un ātri, un tas neprasa ziedot lielas summas. Kā atzīst ziedotāji, emocionālās reklāmas televīzijā, kas aicina sniegt finansiālu atbalstu, ir ļoti ietekmīgas. Ziedošanu pa telefonu daudzos gadījumos nomainījusi ziedošana internetā, izmantojot internetbanku starpniecību un arī labdarības portālu Ziedot.lv. Pētījuma dalībnieki stāsta, ka ziedošanai caur telefonu parasti neseko atgriezeniskā saite un atskaitīšanās par līdzekļu izlietošanu. Skeptisku attieksmi sabiedrībā izraisījusi arī lielā komisijas maksa, ko telefona operators iekasē par maksas zvana pakalpojuma sniegšanu. Arvien populārāka kļūst arī mantiskā palīdzība, ziedojot apģērbus, mēbeles, dzīvniekus u.tml. sadzīvē vajadzīgas lietas. Cilvēki apzinās, ka var palīdzēt arī, ziedojot mantas, kas kļuvušas liekas, tomēr bieži nezina, kam šīs lietas nodot. Joprojām cilvēkiem trūkst izpratnes par citām labdarības formām, piemēram, profesionālo prasmju un zināšanu ziedošanu, kas Latvijā pagaidām ir nepelnīti atstāta novārtā un vēl pagaidām nav guvusi popularitāti.

Tajā pat laikā vērojama tendence, ka sabiedrība neapzinās nevalstisko organizāciju lomu savā ikdienā, un tādēļ nav gatava ziedot sabiedriskajām organizācijām tik lielā apmērā, lai pilnībā spētu nodrošināt to darbību.

Jāpiezīmē, ka būtisku daļu no saviem privātajiem ienākumiem iedzīvotāji drīzāk ir gatavi sniegt interešu grupām, kurās viņi piedalās – draudzes, pulciņi, biedrības, klubi u.tml., nekā novirzīt nevalstisko organizāciju sektorā.

Pretrunīgi tika vērtēta arī sabiedrības attieksme un atsaucība ziedot, kas lielā mērā saistās ar padomju gados sakropļotu attieksmi un izpratni par ziedošanu.

ŠĶĒRŠĻI, KAS KAVĒ ZIEDOŠANAS KULTŪRAS ATTĪSTĪBU

Ekspertu padziļinātajās intervijās un fokusgrupu diskusijās atklājas vairāki iemesli, kas kavē cilvēku iesaistīšanos labdarībā, savu personisko mantu vai līdzekļu ziedošanu. Tie ir:

- Vispārēja neapmierinātība ar dzīvi. Dalībnieki skaidro, ka katrs ir aizņemts ar sevi un savām problēmām, kas ir uzmanības degpunktā.
- Vēlēšanos iegūt un pelnīt, kas ir daudz stiprāka par vēlēšanos dot un palīdzēt.

- Izpratnes trūkums par ziedošanas vajadzību. Labdarības organizāciju un projektu mērķi ne vienmēr tiek pareizi un pietiekami izskaidroti. Gados jauniem cilvēkiem labdarība nešķiet svarīga un ziedošanas ideja nepārlicina.
- Viegli pieejamas informācijas trūkums par labdarības metodēm un iespējām. Cilvēki par neiesaistīšanos labdarībā atrunājas ar to, ka pašiem nav pietiekami daudz līdzekļu, lai vēl palīdzētu kādam citam, nezinot, ka iespējams ziedot arī savu laiku un zināšanas. Trūkst informācijas arī par to, kur, kam un kā ziedot.
- Nepilnīgais līdzekļu caurspīdīgums sabiedriskā labuma organizācijām. Cilvēks neredz, kur saziēdotā nauda nonākusi.

Papildus respondenti minēja sekojošus faktoros, kas negatīvi ietekmē ziedošanu Latvijā:

- Nestabilitāte – pastāvīgās izmaiņas valsts likumdošanā rada nestabilitātes sajūtu, iedzīvotāji nevar prognozēt savus nākotnes izdevumus, tādēļ labāk veido uzkrājums nevis ziedo labdarībai.
- Regulārie labuma meklētāji – ziedotāji nevēlas afišēt savu darbību vai pat atsakās no turpmākas ziedošanas, jo baidās kļūt par uzmācīgu ziedojumu prasītāju upuriem.
- Salīdzinoši zemie iedzīvotāju ienākumi.
- Audzināšana un dzīves pieredze.
- Brīvprātīgās ziedošanas sistēmas izkroplošana un pārrāvums padomju gados, kas traucējis normālai ziedošanas tradīciju pārmantotībai.

SABIEDRĪBAS INFORMĒTĪBA PAR IESPĒJĀM SAŅEMT IIN ATLAIDES

Kopumā sabiedrības informētība par iespējām saņemt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atlaidi par ziedojumiem sabiedriskā labuma organizācijām tika atzīta par zemu. Pēc ekspertu domām ar IIN atlaides iegūšanas iespējām vairāk pazīstami ir tikai tie, kuri regulāri veic atlaižu saņemšanu arī par citiem attaisnotajiem izdevumiem vai arī tie, kas ikdienā saistīti ar grāmatvedību vai finansēm.

Ar nodokļu administrēšanu saistītie ierēdņi norāda, ka viņu interesēs nav informēt un popularizēt pieejamās nodokļu atlaides.

Jāpiezīmē, ka respondenti bija vienisprātis un vairākkārt uzsvēra, ka arī tiem, kuri ir informēti par iespējām saņemt IIN atlaidi, tā nav motīvs, pieņemot lēmumu par ziedojumu.

Savukārt, daži, kas ir informēti, ir arī gluži pretēja nostāja par iespēju saņemt IIN atlaides un par informācijas pieejamību:

“Ikvienam cilvēkam ir jāseko līdz naudas un nodokļu lietām un jāuzņemas atbildība pašam, un par to jāinteresējas. Informācija ir daudz un viegli pieejama, gan tikai tiem, kas to meklē. Cilvēkiem jābūt atvērtākiem pret šādām lietām.”

GALVENIE SECINĀJUMI

Pašreizējo situāciju ziedošanas jomā privātpersonas vērtē slikti. Respondenti ir vienots viedoklis par to, ka ziedošanas kultūra valstī ir vāji attīstīta. Bieži vien ziedotāji dažādiem projektiem ir vieni un tie paši. Turklāt vairums respondentu uzskata, ka aktīvākie ziedotāji ir tie, kas var noziedot nelielas naudas summas, nevis turīgie Latvijas iedzīvotāji. Privātpersonas vislabprātāk izvēlas ziedot konkrētiem projektiem, it īpaši bērniem, kur rezultāts un ieguvums no ziedojuma ir ieraugāms uzreiz.

Būtiskākie iemesli, kas kavē ziedošanas kultūras attīstību, ir: vispārēja neapmierinātība ar dzīvi, spēcīgā vēlēšanās iegūt un pelnīt, (ieaudzinātas) izpratnes trūkums par ziedošanas vajadzību, viegli pieejamas informācijas trūkums par labdarības metodēm un iespējām, nepilnīgais līdzekļu caurspīdīgums sabiedriskā labuma organizācijām un pašreizējā ziedojumu vākšanas un administrēšanas kultūra, iedzīvotāju skeptiskā attieksme pret NVO un to aktivitātēm kopumā, nestabilitāte un zemie iedzīvotāju ienākumi, neprognozējamās izmaiņas valsts likumdošanā, nepieciešamība izvairīties no uzmācīgiem ziedojumu prasītājiem, kā arī ziedošanas tradīciju pārmantotības pārrāvums padomju gados.

Kopumā sabiedrības informētība par iespējām saņemt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atlaidi par ziedojumiem sabiedriskā labuma organizācijām ir vāja. Par šādu iespēju ir dzirdējuši maz cilvēku, to zina galvenokārt tikai tie, kas ikdienā saistīti ar grāmatvedību vai finansēm, tādēļ ir nepieciešami sabiedrības informēšanas pasākumi, kas iepazīstinātu iedzīvotājus ar šīm iespējām un kārtību, kā tas darāms.

IIN atlaides saņemšanas process ir apgrūtināts un laikietilpīgs. Galvenie šķēršļi, kas ne tikai kavē, bet pat bieži attur iedzīvotājus no IIN atlaides pieprasīšanas, ir neinformētība, sabiedrībā valdošie stereotipi, mazs finansiālais ieguvums attiecībā pret darbu un laiku, kas jāiegulda, lai nodokļu atlaides saņemtu.

IIN atlaides pieprasīšanas procesu var atvieglot, modernizējot sistēmu un vienkāršojot pašu deklarāciju.

IETEIKUMI

Jāatvieglo deklarācijas aizpildīšanas process iedzīvotājiem. Tā kā šobrīd tiek domāts par sākotnējās iedzīvotāju ienākumu-izdevumu deklarācijas sagatavošanu, ko VID nosūtītu iedzīvotājiem saskaņošanai, tad jāmeklē iespējas attīstīt šādu praksi - VID sagatavoto deklarāciju nosūta iedzīvotājiem ik gadu. Tādējādi iedzīvotājiem atliek atsūtītās deklarācijas papildināt ar nepieciešamajām izmaiņām un saskaņot. Jāņem vērā, ka VID ir jāpamato iedzīvotājiem informācijas avoti, uz kuru pamata konkrētā deklarācija ir sagatavota (izziņas no darba vietas, sabiedriskā labuma organizācijām u.tml.), pretējā gadījumā tikai finansiāla rakstura informācija radīs papildus neizpratni un nevēlēšanos iedziļināties deklarācijas saturā. Dokumentu nepieciešams vienkāršot, lai vairums cilvēku varētu to aizpildīt bez speciālista klātbūtnes. Tika ieteikts to modernizēt, elektroniskajā versijā lietojot hipersaites, kas noved pie skaidrojumiem tos, kam nepieciešama palīdzība. Deklarāciju nepieciešamas padarīt loģiskāku, kā arī vienkāršot, izmantojot krāsas.

VID kā FM iestādei ir iegūstama informācija par sabiedriskā labuma organizācijām. VID, apkopojot sabiedriskā labuma organizāciju sniegtos datus, iegūst informāciju par katra konkrētā rezidenta izdarītajiem ziedojumiem un likumā noteiktajā apjomā iekļauj nodokļu bāzē. Pašreizējā prasība savākt un uzrādīt deklarācijā ziedojumu summas un tās apliecinātos dokumentus tādējādi kļūst lieka.

Jāuzlabo arī saziedoto naudas līdzekļu administrēšana, jo, ja finanšu caurspīdīgums nav pietiekams, ziedotājiem trūkst informācijas par ziedojumu izlietojumu un tā rezultātiem, un atkārtotu ziedošanas gadījumu skaits samazinās.

Lai veicinātu cilvēku iesaistīšanos labdarībā, nepieciešams popularizēt labdarības būtību un dažādas metodes, kā darīt labu, piemēram, mantu ziedošana, brīvprātīgā darba un laika ziedošana, kopienu filantropija utt.

Kas attiecas uz IIN atļaidēm, būtiski ir strādāt pie sabiedrības informēšanas pasākumiem. Lielākā daļa iedzīvotāju pat nav dzirdējuši par iespēju iegūt IIN atļaides no ziedotajām naudas summām. Respondenti skaidri uzsvēra, ka vēlas vairāk viegli pieejamas informācijas par IIN atļaidēm no dažādiem informācijas kanāliem, tai skaitā no sabiedriskā labuma organizācijām, kuras informētu savus ziedotājus par iespējām un palīdzētu arī deklarāciju aizpildīšanā.

Ar informēšanas palīdzību nepieciešams mazināt sabiedrībā valdošos stereotipus un aizspriedumus, ka šādu IIN atļaižu pieprasīšana nav 'ētiska'. Cilvēkiem ir kauns prasīt atļaides par mazākām summām, viņos ir neticība, ka daļu nodokļos samaksātās naudas vispār atpakaļ iespējams dabūt, cilvēki ir pārliecināti, ka netiks ar deklarāciju galā, un bieži atmet ar roku.

Treškārt, VID vēl arvien tiek uzskatīts par vairāk 'represīvu' kā 'uz klientu' orientētu iestādi, tādēļ iedzīvotāji izvairās no iespējamajiem kontaktiem ar to. Iedzīvotāji ir jāiepazīstina ar VID jauno 'iedzīvotājam draudzīgo' politiku, nepieciešamības gadījumā sniedzot konsultācijas, skaidrojumus un palīdzību deklarācijas un citu dokumentu sagatavošanā un aizpildīšanā.

Papildus problēma iedzīvotājiem ir laika patēriņš dokumentu iesniegšanai, iedzīvotāji ir maz informēti par iespējām iedzīvotāju ienākumu – izdevumu deklarācijas nosūtīt pa pastu.

Pieņemot, ka Latvijā valdības politika neatgriezeniski ir vērsta uz pilsoniskās sabiedrības veidošanu un zinot mūsu tautas mentalitāti, nākas secināt, ka:

1. Saglabājot iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) atvieglojumus kā privātpersonu ziedošanu motivējošu pasākumu, valsts pārvaldes institūcijām ir jāspēj izveidot tādu ziedojumu uzskaites mehānismu, kurš darbojas tieši pretēji pašreiz spēkā esošajam, proti, IIN administrējošajām iestādēm ir jāfiksē privātpersonu veiktie ziedojumi sabiedriskā labuma organizācijām un likumdošanā noteiktajā apjomā ziedojumu summa jāiekļauj nodokļa bāzē; izpildītās darbības paziņojuma veidā jāaskaņo ar konkrēto fizisko personu, līdzīgi kā tas notiek valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu un algas nodokļa, kas ir viens no IIN veidiem, administrēšanas gadījumā.
2. Atzīstot ziedojumu institūtu sabiedriskā labuma organizācijām par vienu no efektīvākajiem instrumentiem pilsoniskas sabiedrības izveidošanā, kā arī valsts reģionu izpētē un attīstības veicināšanā, ļoti pozitīvi vērtējama būtu iedzīvotāju ienākuma nodokļa (iespējams arī uzņēmumu ienākuma nodokļa) viena procenta nodokļa mehānisma ieviešana Latvijā. Protams, papildus iepazīstoties ar ārvalstu pieredzi (sīkāk skat. pielikumu Nr.2), valstīs, kur šis mehānisms jau darbojas un izpētot iespējas pielāgot Latvijas situācijai.

PĒTĪJUMA „PRIVĀTPERSONU NODOKĻU ATVIEGLOJUMA SISTĒMAS UZLABOŠANA” SAKARĀ IDENTIFICĒTO NORMATĪVO AKTU SARAKSTS

1. Latvijas Republikas likums „Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām”;
2. Latvijas Republikas likums „Biedrību un nodibinājumu likums”;
3. Latvijas Republikas likums „Biedrību un nodibinājumu likuma spēkā stāšanās kārtības likums”;
4. Latvijas Republikas likums „Sabiedriskā labuma organizāciju likums”;
5. Latvijas Republikas likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”;
6. Latvijas Republikas likums „Par valsts budžetu 2005.gadam”;
7. Latvijas Republikas Ministru kabineta 09.07.1996. noteikumi №253 „Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa administrēšanas funkcijām” (izdoti saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 27.pantu);
8. Latvijas Republikas Ministru kabineta 18.10.2000. noteikumi №357 „Likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” normu piemērošanas noteikumi” (izdoti saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 38.panta pirmo daļu);
9. Latvijas Republikas Ministru kabineta 19.12.2000. noteikumi №460 „Noteikumi par iedzīvotāju gada ienākumu deklarāciju” (izdoti saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 38.panta otro daļu).
10. Latvijas Republikas Ministru kabineta 28.06.2005. noteikumi №481 „Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” (izdoti saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 12.panta pirmo daļu un 13.panta 1.² daļu);
11. „Metodiskie norādījumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanas kārtību”, apstiprināti ar Valsts ieņēmumu dienesta 24.05.2005. rīkojumu №937;
12. Latvijas Republikas Ministru kabineta 2005.gada 9.februāra rīkojums №79 „Par Sabiedriskā labuma komisiju”;
13. Latvijas Republikas Ministru kabineta 2005.gada 18.janvāra noteikumi №52 „Noteikumi par biedrības vai nodibinājuma iepriekšējā gada darbības pārskata un turpmākās darbības plāna veidlapas paraugu”;
14. Latvijas Republikas Ministru kabineta 2005.gada 11.janvāra noteikumi №32 „Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām”;
15. Latvijas Republikas Ministru kabineta 2005.gada 4.janvāra noteikumi №11 „Noteikumi par sabiedriskā labuma organizāciju administratīvajiem izdevumiem”;
16. Latvijas Republikas Ministru kabineta 2004.gada 30.novembra noteikumi №977 „Noteikumi par biedrību un nodibinājumu pārstāvju izvirzīšanu un iekļaušanu Sabiedriskā labuma komisijā”;
17. Latvijas Republikas Ministru kabineta 2004.gada 30.novembra noteikumi №976 „Sabiedriskā labuma komisijas nolikums”.

ĀRVALSTU PIEREDZE NVO FINANSĒŠANĀ

Pētot ārvalstu pieredzi, nākas secināt, ka visā nevalstisko organizāciju finansēšanas sistēmā nodokļu atvieglojumi ziedotājiem par līdzekļiem, kas ziedoti atzītajām (sabiedriskā labuma) organizācijām, filantropijas stimulēšanas sistēmā veido visai nenozīmīgu daļu.

Attiecībā uz ārvalstu praksi NVO finansēšanas sistēmā ir jāuzsver divas pamanāmas un vērtīgas iezīmes:

- noteikta, stingri reglamentēta un absolūti publiska privātpersonu ziedojumu un par tiem saņemto nodokļu atvieglojumu uzskaites un atskaišu sistēma;
- plaši pielietots tā saucamais 1% nodokļa mehānisms.

Minētā 1% nodokļa mehānisma pamatā ir ideja, ka privātpersonas – nodokļu maksātāji var izlemt novirzīt zināmu sava ienākumu nodokļa daļu konkrētai sabiedriskā labuma organizācijai un dažos gadījumos arī citām organizācijām, galvenokārt reliģiskām.

„Viena procenta mehānisms” SLO atbalstam tika ieviests Centrāleiropā, galvenokārt ar mērķi attīstīt pilsonisko sabiedrību. Pirmais likums par šāda mehānisma ieviešanu tika pieņemts 1996.gadā Ungārijā, un tajā nodokļu maksātājiem (privātpersonām) bija atļauts atvēlēt 1% no nodokļiem, kas viņiem bija jāmaksā, kādai viņu pašu izraudzītai pilsoniskās sabiedrības organizācijai.

Ungārijas piemēram ir sekojušas Slovākija (2001.g.), Lietuva (2002.g.) un arī Polija (2003.g.). Šajās valstīs ir pieņemti līdzīgi likumdošanas akti. Nodokļu maksātāji šajos likumdošanas aktos ir fiziskas personas, bet Slovākijā – arī juridiskas personas (uzņēmumi).

Procenta maksājuma iespējamās saņēmējas ir bezpeļņas sabiedriskās organizācijas, kas veic sabiedriskā labuma darbības, kā arī arodbiedrības (Lietuvā), sabiedriskās institūcijas (Ungārijā un Lietuvā) un reliģiskās organizācijas. Ungārijā reliģiskām organizācijām piešķirtie līdzekļi veido vēl 1% no iedzīvotāju ienākuma nodokļa.

Var tikt izvirzīti arī daži papildu nosacījumi, piemēram, organizācijai jāpastāv noteiktu laiku (Ungārijā).

Likumdošana par viena procenta mehānismu ir balstīta uz priekšstatu par „pilsoniskās sabiedrības veicināšanu caur tās organizāciju atbalstīšanu” kā daļu no valdības politikas. Citi faktori, kas attaisno šādu politiku un ir likuši to īstenot, ir centieni stiprināt pilsonisko sabiedrību, sniedzot tai finansiālu atbalstu, palielinot tās kapacitāti un veicinot sapratni par šiem jautājumiem, kā arī sniedzot pilsoniskajai sabiedrībai decentralizētu un depolitizētu valdības atbalstu.

PRIVĀTPERSONU NODOKĻU ATVIEGLOJUMU SISTĒMAS UZLABOŠANA

ekspertu intervijas

Kvalitatīvais pētījums

2005. gada augusts

SATURS

Pētījuma tehniskā informācija.....	22
Secinājumi.....	23
Ieteikumi.....	24
Esošās situācijas vērtējums privātpersonu ziedošanas jomā.....	25
Iemesli, kas kavē ziedošanas kultūras attīstību.....	27
Sabiedrības informētība par iespējām saņemt IIN atlaides.....	30
IIN atlaides popularizēšanas nepieciešamība.....	31
Izpratne par IIN atlaides saņemšanas procesu.....	32
IIN atlaides saņemšanas procesa vērtējums.....	33
Šķēršļi un kavēkļi iedzīvotājiem pieprasot IIN atlaides.....	35
Ekspertu ieteikumi IIN atlaides iegūšanas sistēmas atvieglošanai.....	37

PĒTĪJUMA TEHNISKĀ INFORMĀCIJA

Ekspertu - pētījuma dalībnieku atlase

- Pētījuma dalībnieku atlase tika veikta saskaņā ar pasūtītāja prasībām, izvēloties pārstāvjus no Valsts centrālās pārvaldes, Valsts ieņēmuma dienesta un sabiedriskajām organizācijām, biedrībām, nodibinājumiem, kā arī privātpersonas;
- Sākotnēji tika atlasīti divpadsmit potenciālie respondenti, no kuriem intervijām piekrita astoņi.

Ekspertu sastāvs

- Pārstāvis no atklātā sabiedriskā fonda „Vītolu fonds”;
- Pārstāvis no portāla „Ziedot.lv”;
- 3 privātpersonas, kuras ir ziedojušas vairāk kā trīs reizes;
- Pārstāvis no Finanšu ministrijas, nodokļu politikas departaments;
- Pārstāvis no VID, galvenās nodokļu pārvaldes;
- Pārstāvis no Saeimas, Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas Nevalstisko organizāciju darbību reglamentējošo likumu izstrādes apakškomisijas;

Interviju norises laiks un vieta

- Sešas no intervijām notika respondentu darba vietās;
- Divas no intervijām notika respondenta noteiktā kafejnīcā;
- Interviju lauka darba veikšanas laiks – 29.07.2005. līdz 09.08.2005;
- Interviju vidējais ilgums – 35 - 60 minūtes.

SECINĀJUMI

Ziedošanas pamātā ir indivīda vēlēšanās sniegt atbalstu kādā konkrētā situācijā esošam cilvēkam vai objektam. IIN nodokļa atlaide nav motīvs, lai privātpersonas kādam ziedotu, šīs atlaides ietekme uz lēmumu par ziedojuma sniegšanu arī ir minimāla.

Šobrīd populārākās ziedošanas izpausmes formas ir ziedošana pa telefonu, nelieli skaidras naudas ziedojumi vai mantiskā palīdzība, atdodot pašiem nevajadzīgās lietas.

Sabiedrība neredz un neapjauš labumu, ko viņiem var dod sabiedriskās organizācijas, tādēļ labprātāk izvēlas ziedot kādam konkrētam projektam vai '*dzīves pabērnai*', kur rezultāts un ieguvums no ziedojuma ir ieraugāms uzreiz.

Būtiskākie iemesli, kas kavē ziedošanas kultūras attīstību, ir: iedzīvotāju skeptiskā attieksme pret NVO un to aktivitātēm kopumā, NVO sektors netiek uztverts kā ietekmīgs spēks, pastāv šaubas par ziedojuma lietderīgu izlietojumu, nestabilitāte un zemie iedzīvotāju ienākumi, neprognozējamas izmaiņas valsts likumdošanā, nepieciešamība izvairīties no uzmācīgiem ziedojumu prasītājiem, audzināšana un dzīves pieredze, kā arī ziedošanas tradīciju pārmantotības pārrāvums padomju gados.

Iedzīvotāji kopumā ir maz informēti par iespējam saņemt IIN, tādēļ ir nepieciešami sabiedrības informēšanas pasākumi, kas iepazīstinātu iedzīvotājus ar šīm iespējām un kārtību, kā tas darāms.

IIN atlaides saņemšanas process ir apgrūtināts un laikietilpīgs. Galveni šķēršļi IIN atlaides pieprasīšanā ir sarežģītā nepieciešamo dokumentu sagatavošana, salīdzinoši mazs finansiālais ieguvums, informācijas trūkums, pasivitāte jeb '*cilvēciskais*' slinkums un neuzņēmība.

IIN atlaides pieprasīšanas procesu var atvieglot, iesaistot dažādas valsts iestādes, kurām pašām ir pieejama nepieciešamā informācija, lai nodokļu atlaides piešķiršana varētu noritēt ar minimālu indivīda iesaistīšanos.

IETEIKUMI

Jāatvieglo deklarācijas aizpildīšanas process iedzīvotājiem. Tā kā šobrīd tiek domāts par sākotnējās iedzīvotāju ienākumu-izdevumu deklarācijas sagatavošanu, ko VID nosūta iedzīvotājiem saskaņošanai, tad jāmeklē iespējas turpināt šādu praksi - VID sagatavoto deklarāciju nosūta iedzīvotājiem ik gadu. Tādējādi iedzīvotājiem atliek atsūtītās deklarācijas papildināt ar nepieciešamajām izmaiņām un saskaņot. Jāņem vērā, ka VID ir jāpamato iedzīvotājiem informācijas avoti, uz kuru pamata konkrētā deklarācija ir sagatavota (izziņas no darba vietas, sabiedriskā labuma organizācijām u.tml.), pretējā gadījumā tikai finansiāla rakstura informācija radīs papildus neizpratni un nevēlēšanos iedziļināties deklarācijas saturā.

VID kā FM iestādei ir iegūstama informācija par sabiedriskā labuma organizācijām. VID, apkopojot sabiedriskā labuma organizāciju sniegtos datus, iegūst informāciju par katra konkrētā rezidenta izdarītajiem ziedojumiem un likumā noteiktajā apjomā iekļauj nodokļu bāzē. Pašreizējā prasība savākt un uzrādīt deklarācijā ziedojumu summas un tās apliecinātos dokumentus, tādējādi kļūst lieka.

Būtiski ir jāstrādā pie sabiedrības informēšanas pasākumiem.

Pirmkārt, iedzīvotāji ir maz informēti par iespēju saņemt IIN atlaidi un tā saņemšanas procesu. Šajā darbā noteikti aktīvi ir jāiesaista arī sabiedriskā labuma organizācijas, kuras informētu savus ziedotājus par šīm iespējām un varētu palīdzēt deklarāciju aizpildīšanā.

Otrkārt, ir jālauž stereotipi un aizspriedumi, ka šādu atlaižu pieprasīšana nav 'ētiska', skaidrojot, ka tas ir kaut mazs, tomēr valsts atbalsts un pienākas iedzīvotājiem.

Treškārt, VID vēl arvien tiek uzskatīts par vairāk 'represīvu' kā 'uz klientu' orientētu iestādi, tādēļ iedzīvotāji izvairās no iespējamajiem kontaktiem ar to. Iedzīvotāji ir jāiepazīstina ar VID jauno 'iedzīvotājam draudzīgo' politiku, nepieciešamības gadījumā sniedzot konsultācijas, skaidrojumus un palīdzību deklarācijas un citu dokumentu sagatavošanā un aizpildīšanā.

Papildus problēma iedzīvotājiem ir laika patēriņš dokumentu iesniegšanai, iedzīvotāji ir maz informēti par iespējām, iedzīvotāju ienākumu – izdevumu deklarācijas nosūtīt pa pastu.

ESOŠĀS SITUĀCIJAS VĒRTĒJUMS PRIVĀTPERSONU ZIEDOŠANAS JOMĀ

Apkopojot respondentu sniegtās atbildes, redzams, ka ekspertu starpā nav vienota viedokļa par to, vai Latvijas iedzīvotāji ir aktīvi ziedotāji un labprāt iesaistās labdarībā.

Daļa aptaujāto ekspertu uzskatīja, ka šobrīd Latvijā ziedošana nav sevišķi attīstīta un līdz ar to ir maz izplatīta, argumentējot savu nostāju ar zemo dzīves līmeni valstī.

„Es principā domāju, ka ziedo maz, salīdzinoši maz. Ziedo maz dažādu iemeslu dēļ”;

„Iesāk, iesāk un neziedo. To var pateikt, tie, kas ziedojumus prasa. Tie ziedotāji - loks uzņēmumu ziņā un vēl mazāk cilvēku ziņā Latvijai ir tik mazs. Varbūt, no otras puses, paliek tā, ka pie tiem vieniem, ja esi sācis ziedot un ja kāds uzzina, ka viņš ziedo, ka viņus pēc tam, es pieņemu, sāk ļoti mocīt desmitiem ziedojumu gribētāju”;

„Es domāju, ka (ziedo) ārpriekš maz.... Vācijā un citās zemēs tie ziedojumi ir vairāk. Tāpēc, ka cilvēki no mazām dienām saaug ar to, ka viņiem kāda daļa vienkārši ir jāatdod prom. Baznīca arī ir tā vieta, kur mēs vienkārši atdodam. Mēs neviens neejam mācītājam pēc tam prasīt, ko tu par manu ziedoto naudu izdarīji. Mēs vienkārši uzticamies un mēs atdodam kādu daļu”;

Savukārt, otra daļa bija noskaņoti optimistiskāk un uzskatīja, ka iedzīvotāji ziedo labprāt. Tomēr jāņem vērā, ka tas vairāk saistās ar atsevišķiem gadījumiem – palīdzība privātpersonām, lielākoties bērniem un citiem projektiem, kuru ietvaros tiek lūgta palīdzība kādam konkrētam uzdevumam.

Par populārāko un arī lielāko atsaucību guvušo ziedošanas metodi respondenti atzina ziedojumu tālrunus un naudas vai pārtikas došanu ubagiem, ielu bērniem, pie tam parasti tie ir salīdzinoši nelieli ziedojumi.

„Es domāju, ka cilvēki ir atsaucīgi – ziedo. Es domāju, ziedo atbilstoši ienākumiem. Ziedo, manuprāt, vidusslānis, kas izjūt tādu iespēju, ka viņš var kaut ko atļauties. Un tās ziedojamās summas ir sākot no lata - pieci, desmit; ir cilvēki, kas ziedo 100Ls. Bet es uzskatu, ka Latvijā cilvēki ziedo arvien vairāk. Jautājums, vai uzrunā viņus kāds, vai viņiem to lūdz.”;

„Es domāju, ka ziedo, kad parādās šie konti, nu, televīzijā, kur visādiem slimiem uz visādām operācijām, tur taču man liekas savāc šo naudiņu. Tad jau it kā ir.”;

„Es domāju, ka praktiski sabiedrība ir diezgan atsaucīga. Kaut vai tajās pašās reizēs, kad ir tas pats tā saucamais ziedojumu telefons – palīdziet tur kādam bērnam operācijai utt. Es domāju, ka pietiekoši aktīvi vispār iesaistās.”;

Tajā pat laikā vērojama tendence, ka sabiedrība neapzinās nevalstisko organizāciju lomu savā ikdienā un tādēļ nav gatava ziedot sabiedriskajām organizācijām tik lielā apmērā, lai pilnībā spētu nodrošināt to darbību.

„Ja ir jautājums par konkrētiem cilvēkiem, nevalstiskām organizācijām, kāpēc neziedo, tad acīmredzot tās (nevalstiskās organizācijas) cilvēku acīs sevi nav tā pierādījušas, lai gribētos ziedot”;

„...reģistros tās saucamās labdarības kustības, man liekas ir kādas pāri tūkstošiem. SIA, MIA, kas ir noreģistrētas, ka viņas nodarbojas ar tām lietām.....bet neviens jau nezina, vai visas tās divi tūkstoši organizācijas nodarbojas ar to palīdzību vai dažas tikai vienkārši izmanto tādu situāciju.”;

Jāpiezīmē, ka būtisku daļu no saviem privātajiem ienākumiem iedzīvotāji drīzāk ir gatavi sniegt interešu grupām, kurās viņi piedalās – draudzes, pulciņi, biedrības, klubi utml., nekā novirzīt nevalstisko organizāciju sektorā:

„Viņš atdod, teiksim, savā draudzē, viņš iedod savā pensionāru klubā, kur viņiem ir biedra naudas. Viņš iedod savā klubā “Sārtenīte”, kas ir daiļdārziņu klubiņš. Viņi atdod tādās vietās, kur it kā var iztērēt paši. Un vienmēr tās ir tādas stingras biedra naudas.”;

Papildus finansiālajam ziedojumiem, respondenti arī min arvien biežāk sastopamo mantisko palīdzību, ziedojošu apģērbu, mēbeles, dzīvniekus u.tml. sadzīvē vajadzīgas lietas:

„Tas ir, lielākā daļa saņem mazus ienākumus, viņi domā par izdzīvošanu. Viņš, teiksim, var noziedot otru dīvanu nevajadzīgu tur tai ģimenei, kam nodeg māja, bet es nedomāju, ka viņš būtu gatavs iet naudā un konkrēti uz kontu skaitīt un pārskaitīt”.

Pretrunīgi tika vērtēta arī sabiedrības attieksme un atsaucība ziedot, kas lielā mērā saistās ar padomju gados sakropļotu attieksmi un izpratni par ziedošanu:

„Jā, es domāju, ka cilvēki, ja viņus uzrunā, un ziedošanā ir jāuzrunā sirds – sirsniņa, ja viņus pareizi uzrunā, cilvēki ir pietiekami gatavi, man liekas mums tie cilvēki - sabiedrība vēl ir labestīga, lai atsauktos uz citu cilvēku nelaimi. Jautājums ir par uzrunāšanu.”;

„...tas ir tīri cilvēciski, vai es gribu, vai es negribu. Vai es eju pa ielu un dodu nabaga cilvēkam, vai es dodu piecus vai desmit santīmus, vai eju garām”;

„Tā ir viena lieta, otra lieta, nu, ka tie Padomju gadi jau arī bija gadi, kad kā tad varēja ziedot, ja viss pieder tautai? Ko tad kurš kuram vēl ziedos? Un arī it kā nebija iespējas oficiāli veikt tās ziedojumu kampaņas, un tas arī izsita no tāda līdzsvara. Un vēl viena lieta, ka Padomju gados jau ziedošana bija obligāti - brīvprātīga, piespiedu, nu, kad cēla visus tos pieminekļus vai kaut ko atskaitīja no algas, vai arī arodbiedrība, kam nebija jēgas, bet kam bija jāziedo – tā izveidojās varbūt zināms priekšstats”.

IEMESLI, KAS KAVĒ ZIEDOŠANAS KULTŪRAS ATTĪSTĪBU

Runājot par iemesliem, kādēļ ziedošanas kultūra nav izplatīta Latvijā, kā būtiskākos iemeslus respondenti min šaubas par ziedojuma izlietojumu. Iedzīvotāju starpā ir loti skeptiska attieksme pret esošajām NVO un to aktivitātēm, potenciālajiem ziedotājiem nav pārliecības, ka ziedotā nauda patiešām tiek izmantota, lai palīdzētu. Tieši šīs šaubas par ziedotās naudas izlietojumu bieži vien kavē iedzīvotājus ziedot savus personīgos līdzekļus:

„Tieši cilvēcīgi ieraugot - slimš bērns, kā tu nepalīdzēsi. Mums te regulāri riņķi iet pašiem. Nu, kā tu nepalīdzēsi. Nu, tak piezvanīsi, nu kas tad! Ziedot kaut kādai nevalstiskai organizācijai, nezinu kur un nezinu kādai. Nezinu, ko viņa ar to naudu dara, es taču neiešu pēc tam kontrolēt, ko dara. Es neesmu tik bagāta, teiksim, lai mētātos ar naudu. Teiksim, ir konkrētas lietas, es aizeju uz dzīvnieku patversmi, tur tie sunīši, kaķīši, paņemšu sunīti. Es esmu ziedojusi, es zinu, ka turpat viss arī paliks. Bet, teiksim, visas nevalstiskās organizācijas, kas nodarbojas ar kaut kādu veicināšanu tur, es nemāku pateikt, nu, vienalga - mākslas vai kultūras vai radošās domas, vai vienlīdzības veicināšanu. Nu, vai es zinu, ko viņi dara?“;

„Tieši tā, tā tad kaut kādai sabiedriskai organizācijai es nedotu. Kāds tad man tas labums? Man pašai vai manam bērnam, vai mazbērnam. Kāds labums man būs no tās sabiedriskās organizācijas? Paņemsim, nu, tādu, viņa ir nevalstiska organizācija - Delna. Nu, dzeltenā prese. Nu, kāda velna pēc man viņai jādod?“;

„Pirmkārt, ir absolūti jābūt sajūtai, ka tā nauda, kam tu ziedo – ziedotājam jābūt sajūtai, ka tā nauda 100% ir aizgājusi tam, kam tu esi gribējis. Ja tu esi gribējis iedot, es nezinu kam, Bērnu slimnīcai, kaut kam labam, ka tu esi iedevis naudu, un tev ir 100% pārliecība, ka tas ir bijis, es nezinu tur, tur jaunas iekārtas iegādei, vai kaut kā tam bērnam ir palīdzējis. Tev acīmredzami tas ir jāredz. Ka tā nauda ir paņemta, un viņa tā pazūd un tad vēl turpina skaisti runāt, piemēram, tad ir sajūta, ka tu īsti nezini – kāds komandējumā aizbraucis, kāds administratīvos izdevumus nosedzis vai ko.“;

„Bet iekšējā emocionālā pārliecība nav, ka kaut kas tas labs ir noticis. Kaut vai vienu ratiņkrēslu būtu nopirkuši, pastāstījuši, kaut ko. Tas nozīmē, ka nav tā 100% pārliecība, tas ir tas caurspīdīgums, godīgums un caurspīdīgums, godīgums, varbūt tā māka parādīt to cieņu pret to ziedotāju.“;

Ziedošanas kultūras attīstību kavē arī kopumā kūtrā NVO darbība, informējot par saviem uzdevumiem, mērķiem un darbību. Tādējādi ziedotāji NVO sektoru neuztver kā spēku, kurā ieguldot, var arī saņemt kaut ko pretī, iegūt sabiedrisku labumu:

„Bet es esmu ilgu gadu darbojies dažāda virziena nevalstiskajās organizācijās, un es esmu konstatējis, ka cilvēkiem liekas, ka viņi caur šīm organizācijām – pašreizējā momentā, nevar pietiekoši daudz sasniegt. Ja viņi nevar sasniegt, tad arī viņi nedod nekādu lielu atbalstu. Un ziedošana varbūt tieši šī iemesla dēļ ir paslikta, ka nevalstisko sektoru neredz kā pietiekoši spēcīgu. Kaut gan man liekas, ka nevalstiskais sektors ir tieši intelektuālā potenciāla kopums un visspēcīgākā daļa.”;

„Bet pirmais, manuprāt, uz šo mirkli sabiedrība vēl neizprot nevalstiskā sektora spēku.”;

Papildus respondenti minēja sekojošus faktoros, kas negatīvi ietekmē ziedošanu Latvijā:

- Nestabilitāte – pastāvīgās izmaiņas valsts likumdošanā rada nestabilitātes sajūtu, iedzīvotāji nevar prognozēt savus nākotnes izdevumus, tādēļ labāk veido uzkrājumus, nevis ziedo labdarībai:

„Otra lieta, es domāju, ka, neapšaubāmi, ziedošana mūsu valstī uz šo mirkli ir zināmā mērā ir sarežģīta, jo mums ir ļoti, ļoti nestabila situācija jebkuram valsts iedzīvotājam. Jo viņam nav skaidra situācija par pensiju, viņam nav skaidra situācija par veselības aprūpi, viņam nav skaidra situācija par dzīvokli. Viņam galu galā nav pilnīgi nekādas skaidrības par to, kādus likumus pēkšņi likumdevējs varētu radīt biznesa pasaulē. Un līdz ar to viņam nav stabilitātes arī savā finansu plūsmā. Un šis ir otrs iemesls, ka šis finansiālās nestabilitātes vai arī zināmā mērā zemā ienākuma dēļ, tā ziedošana ir, otrkārt, nu, teiksim, samazināta.”;

- Regulārie labuma meklētāji – ziedotāji nevēlas afišēt savu darbību vai pat atsakās no turpmākas ziedošanas, jo baidās kļūt par uzmācīgu ziedojumu prasītāju upuriem:

„Un, ja kāds no ziedotājiem uzķeras uz šādiem cilvēkiem, un ir palīdzēts, un es esmu tāds – esmu vairākas reizes uzķēries, kā viņi darbojas - tā informācija ir kā telefons. Viņi visiem sev līdzīgiem dara zināmu gan brīvībā, gan cietumā esošajiem utt., un tas cilvēks ārpriekš tiek, ārpriekš bombardēts. Gan pie mājas, gan darba vietās utt. Jo es esmu nokļuvis tādā situācijā vairākas reizes, kad praktiski mani pilnībā ir uzlidojuši. Un tad ir tā, ja es tiešām neesmu iedevis, bet es vienmēr kaut ko iedodu un tad apmēram tas variants ir tāds, mēs jau to zinājām, ka jūs varbūt būsiet tāds utt. Līdz ar to es domāju, ka vesela rinda, kas kādreiz nokļuvuši, tādās situācijās, savas lētticības dēļ ziedojot, pēc tam, bez šaubām, vairāk neziedo, jo viņš jau nezina, kuram tur patiesi vajag un kuram nevajag.”;

- Trūkst caurspīdīguma, atklātības naudas izlietojumā:

„Ja es zvanu, teiksim, uz vienu konkrētu fondu - vai jūs varat man pateikt, cik Zvejnieks ir noziedojis? Un tad šogad, cik stipendijas jūs esat piešķīruši? Ja viņi man momentā to nevar atbildēt, tad tas nozīmē, ka tas ir slikti. Jo, ja teiksim jūs pazvanīsit un paprasīsiet, cik tas ir noziedojis? Es jums momentā varu pateikt summu, kurā depozītā tas ir ielikts. Ir jābūt atklātai pret to naudu, kuru mēs saņemam.”;

„...tā ir organizācija, kas parāda, kur tā nauda precīzi aiziet līdz tai pēdējai iekārtai. Vai arī Vītola fonds, ļoti precīzi un vienkārši laiku netērējot, es zinu precīzi, kam es zieduju, es zinu precīzi cilvēku, kam tā naudiņa ir aizgājusi, un es zinu, ka šis puisis no Alojas mācīsies vienu gadu un dabūs stipendiju. Ļoti vienkārši, ērti, saprotami – mani tas apmierina. Ja pat, piemēram, es gribu ziedot invalīdiem – viņi uzraksta to, mēs vienojamies, es pārskaitu naudu un tamlīdzīgi.”;

- Salīdzinoši zemie iedzīvotāju ienākumi;
- Audzināšana un dzīves pieredze:

„Es domāju, ka ir vēl tas aspekts, katrs cilvēks, kurš varētu ziedot, kā viņam pašam tai dzīvē ir gājis un vai viņam ir tā žēlsirdība ir ieaugusi, varbūt viņš nemaz neizprot to.”;

„Tas ir no ģimenes vērtībām arī. Nu, teiksim, Lielbritānijā paaudzēs ir divas partijas un savu ziedojumu fonds. Par ko viņi skaidri zina, ka šī ģimene balsos par leiboristiem un viņi zina, kam viņi ziedos, ka tas no ģimenes – ģimenē iet kā tradīcija.”

- brīvprātīgās ziedošanas sistēmas izkroplošana un pārrāvums padomju gados, kas traucējis normālai ziedošanas tradīciju pārmantotībai:

„Es domāju paaudzēm ir jānomainās, tas ir daudzos jautājumos. Tai Padomju izsalkušajai paaudzei vienkārši ir jāaiziet un jaunākai ir jāatnāk. Jaunākai jānobriest.”;

„Jā, nav tā kultūra, tieši nav jau tās sistēmas, kam tad lai ziedo - nabagam uz ielas, kas prasa ziedojumus? Ir kaut kādā partiju līmenī attīstīta ziedojumu lūgšana, ko gan nevarētu saukt par labdarību, bet jebkurā gadījumā. Bet nav jau īsti attīstīta tāda iespēja ziedot ikdienā, cik daudzi cilvēki, kas var, ejot maksāt savus komunālos maksājumus, kur viņš saskaras ar iespēju noziedot reāli, vienīgais ir televīzija, kas uzrunā. Teiksim, nevis vienīgais, bet tāds populārākais caur Lattelekom pakalpojumiem, ka ziedot latu, un es domāju, jā, nav šīs tradīcijas. Cilvēki ir gatavi ziedot, atsaukties būtu gatavi, bet nav varbūt tās tradīcijas - sistēmas, kā to darīt.”;

„Un, ja, piemēram, ziedošana ļoti saistīta arī ar baznīcu. Pie mums tās baznīcu tradīcijas tajos Padomju gados tika pārtrauktas un tas taču arī mazina to ieradumu. Nav varbūt tas ieradums. Varbūt cilvēki būtu gatavi ziedot, bet nav viņiem tas ieradums - ziedot. Viss ir uz ieradumu.”

SABIEDRĪBAS INFORMĒTĪBA PAR IESPĒJĀM SAŅEMT IIN ATLAIDES

Kopumā sabiedrības informētība par iespējām saņemt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atlaidi par ziedojumiem sabiedriskā labuma organizācijām tika atzīta par zemu. Pēc ekspertu domām ar IIN atlaides iegūšanas iespējām vairāk pazīstami ir tikai tie, kuri regulāri veic atlaižu saņemšanu arī par citiem attaisnotajiem izdevumiem:

„Nu, redziet, tie cilvēki, es domāju, kas ir sasnieguši kaut kādu attiecīgu līmeni un ir spējīgi ziedot, viņi nav tie muļķi. Un, es domāju, gan jau viņi zina.“;

„Es domāju, ka jā. Man ļoti grūti pateikt vispār, bet es domāju, ka ir pietiekoša informācija. Jo arī tie, kas griežas, lai viņiem kaut ko ziedo, palīdz, pamatā ir šī te piebilde, klāt tas dokuments un arī es esmu novērojis, ja reklāma pa radio vai televīziju, saka nodokļu atlaides. Es domāju, ka no tāda viedokļa. Tas, kas neziedo un kam nav tas tiešām, tas varbūt arī nav lietas kursā. Bet kas ziedo, tas lietas zina.“;

„Bet es domāju, ka samērā daudz, daudz tieši organizācijas (ir informētas), privātpersonas – nē, organizācijas maz uz to pārāk reaģē – tās atlaides. Jo tā dokumentu sakārtošana ir pietiekoši gara, viņš saka, es labāk noziedoju un neielaižos nekādās dokumentu plūsmās.“

Interesanta ir arī ar nodokļu administrēšanu saistīto ierēdņu attieksme, norādot, ka viņu interesēs nav informēt un popularizēt pieejamās nodokļu atlaides:

„Redziet, tie, kas ir ieinteresēti, tie ir informēti, bet, nu, redziet, mēs esam nodokļu administrācija, un, teiksim, reklamēt kaut ko tādu nebūtu pareizi no mūsu puses. Jābūt kaut kādai citai institūcijai, kura, nu, varētu to, teiksim, tā popularizēt.“

Jāpiezīmē, ka respondenti bija vienisprātis un vairākkārt uzsvēra, ka arī tiem, kuri ir informēti par iespējām saņemt IIN atlaidi, tā nav motīvs pieņemot lēmumu par ziedojumu:

„Grūti pateikt. Jautājums vispār, cik ir to cilvēku, kas dodas sniegt deklarācijas un, pirmkārt, viņi dodas sniegt deklarācijas tāpēc, ka grib attaisnotos izdevumus dabūt atpakaļ par izglītības un ārstniecības izdevumiem. Man liekas, ka speciāli skriet ziedot un sniegt deklarāciju tikai dēļ ziedojuma pildīt - neviens nebūs ieinteresēts.“;

”Ar privātpersonām ir tā, nu tīri mana privāta, es domāju, ka tur nav īpaši vajadzīga lieta, kas varētu stimulēt. Tas ir OK, ka ir, un cilvēks, kurš ļoti apzinīgi skatās uz savu budžetu – viņš redzēs, ka, ja es noziedošu bērnam 5Ls un dabūšu atpakaļ, protams, ka tas tā ir. Bet, saskaroties savā darbā, es redzu, ka samērā maz cilvēku to pieprasa.“

IIN ATLAIDES POPULARIZĒŠANAS NEPIECIEŠAMĪBA

Tā kā iedzīvotāji ir salīdzinoši maz informēti par iespējām saņemt IIN atlaidi, ziedojot sabiedriskā labuma organizācijām, tad par šīm iespējām ir vairāk jārunā un jāskaidro:

„Varbūt sāksim ar informēšanu. Zināt, ka tāda atlaide ir un kādos gadījumos to piemērot. Tas ir pirmais solis.”

Nedaudz vēsāki savā attieksmē pret papildus atlaižu reklamēšanu bija ierēdņi, kuru kompetencē ietilpst nodokļu administrēšana, norādot, ka viņi netiecas pēc situācijas, kurā visi ziedotāji pieprasītu sev pienākošās atlaides:

„...to jau var stimulēt ar visādām metodēm. Pamatā jau ir labdarība, ka es zieduju, nevis tāpēc, ka es gribu saņemt nodokļu atlaides, bet tomēr tāpēc, ka es gribu ziedot. Un līdz ar to tas, ka mēs ar nodokļu atlaidēm neesam gatavi visu nosegt, ko viņš ir noziedojis, – tas ir tikai dabīgi.”

IZPRATNE PAR IIN ATLAIDES SAŅEMŠANAS PROCESU

Kopumā pētījuma dalībniekiem ir diezgan virspusējs priekšstats par to, kas jādara privātpersonām, lai saņemtu IIN atlaidi. Tā kā šis jautājums aktuāls kļūst vienu reizi gadā, tad pēc vajadzības tiek veiktas konsultācijas un sadarbībā ar grāmatvedi deklarācija tiek aizpildīta:

„Es neesmu tik precīzs speciālists. Es tos likumus tajā brīdī, kad ziedoju, jā, es paskatījos. Patiesībā mani ļoti patīkami pārsteidza, ka arī fiziskām personām ir nodokļu atvieglojums, tas ir tāds bonuss. Tā kā tas ir tāds bonuss, tad es īpaši viņā tā neiedziļinājos, bet ar prieku aizpildīju tās ailītes kopā ar pamatdokumentiem visiem.“

Respondenti IIN atlaides saņemšanas procesu iedalīja sekojošos posmos:

- Ziedojuma maksājuma veikšana;
- Nepieciešamo dokumentu (maksājuma uzdevumu, ziedojuma saņēmēja apliecinājums, ka ziedotājs ir tiesīgs saņemt IIN) savākšana;
- Deklarācijas sastādīšana;
- Deklarācijas iesniegšana;

Ziedotāji pēc savas pieredzes IIN atlaides formēšanas situācijas aprakstīja šādi:

„Pirmkārt, man jāparāda kaut kādu kvīti, ka es esmu noziedojuši šai organizācijai, vai ne?. Tālāk es gada beigās aizpildu deklarāciju, tai skaitā attaisnotos izdevumus, un attaisnotajos izdevumos ierakstu, ko tad es esmu noziedojuši limita ietvaros. Uzrādu šo te kvīti. Ja esmu ziedojuši tai nevalstiskajai organizācijai, nu tai, kurai ir šis statuss piešķirts. Nu, tā tad, teorētiski vispār viss ir kārtībā.“;

„Nu, tur diezgan gara tā lieta. Nu tur jābūt tam apstiprinājumam no tās organizācijas, ka viņa tiešām ir reģistrēta, ka viņai visas tās atlaides. Tad man ir oficiāli jānoformē tas pārvedums, tas viss jāpieliek un tad principā jāgriežas VID. Tad tas viss tiek izvērtēts un man atgriež atpakaļ. Tas ir, ja man ir savs uzņēmums, bet, ja man kā privātpersonai, tad es to ceļu tā tieši nezināšu.“;

„Atmaksu? Bet loģiski. Es taču taisu deklarācijas. Protams. Es aizpildu, to formulu precīzi nezinu, bet, rūpīgi aizpildot, tur aptuveni...tas atpakaļ arī sanāk. Tur katru gadu nodarbošanās sarakstīt deklarāciju. Ja tu to visu saraksti, tev jānāk, tev jāzina, kurus čekus tur paņems – par izglītību, par ārstniecību, es nezinu to, plus par ziedojumiem. Tad tu visu tur saraksti un iesniedz, tādi tie likumi ir. Valsts jau nosaka noteikumus, un pēc tam mēs spēlējam pēc noteikumiem. Īpaši slavēt vai kritizēt es netaisos, bet tādi ir tie noteikumi, es vai nu spēlēšu vai nespēlēšu.“;

IIN ATLAIDES SAŅEMŠANAS PROCESA VĒRTĒJUMS

Interviju laikā gandrīz visi respondenti atzina IIN atlaides saņemšanas procesu par apgrūtināšu un laikietilpīgu. Kopējo noskaņojumu ekspertu vidū varētu raksturot šāds kāda respondenta izteikums: „*Es teiktu, ka tas nav vienkārši saprotams un nav arī tik vienkārši izdarāms!*“

Kā pirmais un būtiskākais trūkums IIN atlaides saņemšanai tika minēts papildus laiks, kas jāvelta gan sagādājot un noformējot nepieciešamos dokumentus, gan tos iesniedzot VID.

Lielākā daļa respondentu norādīja, ka, ikdienā nesaskaroties ar finansiālu dokumentu aizpildīšanu, ir grūti izprast un aizpildīt deklarācijā prasīto informāciju, kā arī atcerēties visus gada laikā veiktos maksājumus un ienēmumus:

„Man kā cilvēkam, kurš regulāri raksta deklarācijas, es domāju, deklarācija ir saprotama, jo es aizpildu deklarāciju, tur ir attiecīgas formulas, kā viņš aprēķinās. Ja cilvēks neraksta deklarācijas, un tie ienākumi privātpersonām varbūt ir zem tā sliekšņa, tad es domāju, tur varētu būt problēmas saprast, kas tad būs precīzi.“;

„Pēc tam, lai es to dabūtu, man ir jāiet jāsavāc pilnīgi visi savi ienākumi, iedomājieties, ja man ir 3 darbavietas, piemēram, man no visiem darba devējiem jāsavāc. Jo tai deklarācijā ir jābūt pilnam pārskatam par maniem ienākumiem un pilnam pārskatam par tiem izdevumiem, ko es gribu dabūt tā kā atpakaļ. Un man nepietiek, ka es aizeju un pasaku, re, kur es noziedoju un tieciet paši galā. Man pašai visa tā informācija jāsavāc...“;

„Piemēram, ja ir viena alga, tad ir OK, bet ja ir kāds honorārs bijis, jā, vai kas. Un VID, man tā vismaz bija, es aizgāju, un man saka, bet Jūs neesat to uzrādījis. Protams, es esmu aizmirsusi to, ka man tur bija janvārī, kad es nākamā gada februārī, ka man tur bija kaut kāds honorārs par avīzi. Tas process stāvēt rindās un aizpildīt tās ailītes A5 pret B5, saprast, kas ir neto un bruto. Tanī brīdī es nospļaujos, un lai tie 50 vai cik tur lati, ko es varētu dabūt atpakaļ, lai viņi tad aiziet valstij. Jo būtībā viņi aiziet valstij, jo tur nav tā, ka es kādam atdodu.“;

Lai deklarāciju aizpildītu precīzi, ir neieciešams meklēt speciālista - grāmatveža palīdzību:

„Tā problēma, ka man – cilvēkam, kas ar to nav saistīts, man tā deklarāciju aizpildīšana liekas pilnīgi idiotiska un nesaprotama. Man jāmeklē kāda palīdzība, prasa 20 Ls un man tāda naudas nav... Tā procedūra katrā ziņā ir sarežģīta - deklarēt, viņa nav tāda “draudzīga”. Tieši tā iemesla dēļ, bet tas nenozīmē, ka es tāpēc neziedošu.“

Finansiālais ieguvums no IIN atlaides par ziedošanu ir salīdzinoši mazs un neatsver patērēto laiku un darbu deklarācijas sagatavošanai un iesniegšanai:

„Nu, ja, godīgi, es nevienu reizi neesmu izmantojusi šo izdevību tikai tāpēc, ka man nav laika ar to nodarboties. Un dēļ 10, 5 latiem es neskraidīšu. Tiem cilvēkiem, kas, pieņemsim, ja viņiem tur ir pensija vai vēl kaut kas, es domāju tiem pensionāriem tas nav mazsvariņi. Vai tur māmiņām, vai cilvēks, kurš slimo, nopietni slimo, un, protams, pat 20, 30 lati tā ir liela nauda. Un, tie izmanto. Bet šis process nedrīkst būt ļoti vienkāršs, jo tādā gadījumā visi skries, visi pieprasīs, un mēs tikai automātiski atmaksāsim nezin ko.“

Eksperti pieļāva iespēju, ka IIN atlaides pieprasīšanu kavē iepriekšējā negatīvā pieredze, sastādot un iesniedzot deklarāciju VID darbiniekiem:

„Mēs informējam savus ziedotājus par to iespēju saņemt IIN atlaides, bet samērā maz no mums to informāciju pieprasa. Es arī no sevis zinu, es arī esmu regulārs ziedotājs. Protams, ja tas būtu viegli to izdarīt, un ir vēl viena lieta. Es arī medicīnas pakalpojumiem nevācu čekus, es ar to vienreiz saskāros un man pietika. Es otrreiz vairs to nedarīšu.“;

„Visi tā tīri nelabprāt, ko tad viņš te atnācis...negribīgi...nu, tu lieku darbu sagādā. Es nezinu, man ir grūti pateikt, vai tur saistīts arī kaut kāds, nu, labums, ja viņiem tur paliek, man ir grūti pateikt. Varbūt ir kādas prēmijas, es tiešām nezinu. Es vairāk domāju, ka tas tāda slinkuma inerce. Nu tad tur nāk, mums atkal tur jāpārrēķina, jāskatās, jāpēta, jāpārskaita.“

Pēc respondentu domām, daļu no IIN atlaides saņemšanas procesa varētu veikt valsts ierēdņi, jo arī viņiem ir pieejama visa tā pati informācija, ko iesniedz deklarējoties privātpersona:

„Lai saņemtu nodokļu atlaidi ir, pirmkārt, jābūt no bankas izdrukai, ka es esmu konkrēti ziedojis tai organizācijai. Tad man liekas, tās organizācijas – viņas apliecība, ka viņa ir tiesīga saņemt tās atlaides – teiksim, ziedotājam saņemt atlaides. Tās ir divas lietas. Tā pirmā lieta ir viegli dabūjama, bet otrā, es pat domāju priekš kam tas ir vajadzīgs, ja tā ir valsts – VID ar Finanšu ministriju sadarbojas, viņi to varētu paši, bet nu labi, to arī var dabūt.“

ŠĶĒRŠĻI UN KAVĒKĻI, IEDZĪVOTĀJIEM PIEPRASOT IIN ATLAIDES

Jau izvērtējot IIN atlaides saņemšanas procesu, eksperti nosauca galvenās problēmas, ar kurām nākas saskarties, pieprasot IIN. Konkretizējot šķēršļus, kas kavē un pat attur iedzīvotājus no IIN atlaides pieprasīšanas, respondenti minēja sekojošo:

- Apgrūtināts nepieciešamo dokumentu sagatavošanas process: „Viņš manā uztverē ir sarežģīts. Ja ir cilvēks, kuram ir labi ienākumi vairākās darba vietās no viņa visur iekasē IIN, tad viņš var griezties un zināmu summu dabūt atpakaļ. Es domāju, ka sabiedrība ļoti maz pat zina un tas, kas iet un tur dabū atpakaļ, tam diezgan garš process. Visi tā tīri nelabprāt, ko tad viņš te atnācis, jo bez šaubām atnāk, atgriežas, atnāk uzreiz atpakaļ, bet tas arī garš process – negribīgs.”
- Nepieciešamība pēc apstiprinājuma par atlaižu saņemšanu sabiedriskā labuma organizācijai: „Privātpersonai iet skatīties, vai šai organizācijai ir tāda atļauja. Pašam pārbaudīt, lai viņš būtu drošs. Nu, es nezinu. Nu atkal tur, ir pat mājas lapa, kur viņš var ieiet, bet es nezinu, vai tas cilvēks to grib darīt. Mēs diezgan kūtri esam. Mēs drīzāk ieiesim, ja izlasīsim, ka mēs paši varam kaut ko saņemt. Nevis tāda procedūra un vēl šķirties no naudiņas.”
- Mazs finansiālais ieguvums: „Es pieņemu, ka ne vienmēr šīs summas ziedotās ir tik lielas, lai viņi to darītu. Parasti jau šīs deklarācijas aizpilda juridiskas personas, kuras nozīmīgas summas ziedo. Ja šī summa nav liela, tad es pieņemu, ka viņi to nedara. Bet ir jau, un otra lieta varbūt, ka ir tas, ka privātpersonas neziedo regulāri. Jo tas tomēr nav tā iespējams, tā regulāri ziedot tādas summas, par kuru būtu jau vēlama nodokļu atlaide.” „Es domāju, ka neziedo tik lielas summas privātpersonas, lai ietu tur 5 Ls dēļ.” „Es nezinu, bet teiksim, ja man cilvēcīgi, tikai dēļ šī ziedojuma, ja es noziedoju kādam 10 Ls, pēc tam iet un teikt, un savu laiku tērēt?...Tad nu, es nezinu, ņemties, tādas pūles aizpildīt to visu, tikai lai dabūtu tur kaut ko atpakaļ no 10 Ls.”
- Informācijas trūkums: „Grūti tā iedomāties, kas kuram cilvēkam, kādas tās jūtas. Bet es saku, es domāju, ka pamatā nav informācijas, ir kūtrums...” „Es domāju, ka informācija nav.” „Un otrs, ka nezin. Uzņēmumi vēl joprojām daudzi nezin, un, es domāju arī, tas pats ar iedzīvotājiem, ka vienkārši nezin.”
- 'cilvēciskais' slinkums, neuzņēmība: „Bet jebkuram, ja palūdz mājās pienu atnest, arī ir apgrūtināši vienu dienu? Ja tu to neesi regulāri darījis - iebruukt veikalā un nopirkt. Tas ir cilvēku slinkums.”
- Laika trūkums: „...laiks, varbūt kāds cilvēks ir tik aizņemts, ka nav laika.”

- Saskarsme ar VID ierēdņiem: „Bet jūs padomājiet, jums jādodas kontaktā ar nepatīkamu valsts iestādi. Kaut vai brīvprātīgi, lai cik mēs runājam, ka viņi iet uz cilvēku, uz servisu, bet man tiešām nevajag, tiešām negribas.” „VID eksistē klientu apkalpošanas zāles, tas tāpat kā, pieņemsim, banka. Tur arī sēž darbinieki, viņi nav ierēdņi, bet viņi ir tādi paši darbinieki, kas sēž pie letes. Vienai meitenei ir labs garastāvoklis, viņa jums smaida, otrai varbūt kājas sāp un viņa varbūt izskatās ne visai. Bet Jums tik un tā ir jāiet un jūs kārtojāt savas lietas, neskatoties ne uz ko. Un, ja jums vajadzīga naudiņa, tad jūs iesiet, ja nav, tad neiesiet.”

EKSPERTU IETEIKUMI IIN ATLAIDES IEGŪŠANAS SISTĒMAS ATVIEGLOŠANAI

Interviju laikā eksperti tika lūgti izteikt priekšlikumus IIN atlaides iegūšanas procesa atvieglošanai. Respondenti galvenokārt norādīja uz nepieciešamību atvieglot privātpersonu deklarācijas aizpildīšanas kārtību, piesaistot dažādas valsts institūcijas, lai tās savstarpēji sadarbojoties, pārmaksāto nodokli atgrieztu automātiski.

Būtiska loma ir sabiedrības izglītošanā un informēšanā par iespējām saņemt IIN:

„Kaut kāda informēšana. Es nezinu, protams, no kā puses, jo tas ir dārgs process. No valsts puses tāpat kā par medikamentiem, nu, par ārstniecības pakalpojumiem, par izglītību – cilvēki daudz maz zina. Un to viņi saņem, protams, no tām ārstniecības iestādēm vai nu izglītības iestādēm, vai arī no mutes mutē.”

Šajā jomā respondenti ieteica aktīvāk darboties pašām sabiedriskā labuma organizācijām gan skaidrojot ziedotājiem IIN atlaides saņemšanas mehānismu, gan izsniedzot apliecinājumus atlaižu saņemšanai, gan arī, protams, pārliecinot ziedotājus par organizācijām nepieciešamajiem finansu līdzekļiem un to izmantošanu:

„Es domāju, ka, pirmkārt, jārada pašiem tiem, kas grib tos ziedojumus saņemt, ticība un pārliecība, ka viņi savu naudu ziedo par lietu. Es domāju, ka ziedoja par Brīvības pieminekli, tad nevienam nevajadzēja, nebija nevienam jautājumi, kāpēc vajadzēja ziedot. Bija būdiņa, gāja un ziedoja.”

Tā kā visi eksperti kopumā bija vienprātis, ka ziedošanas motīvs, pirmkārt, ir emocionāla līdzcietība, tad jādomā ir par sabiedrības izglītošanu kopumā, attīstot izpratni par savstarpējo palīdzību un atbalstu:

„Es domāju, ir vairāki veidi, kā vairāk motivēt. Var nevis ar naudas atdošanu atpakaļ, bet ar vērtības iedzīvināšanu. Ka tā ir vērtība, ka tas ir būtiski mūsu sabiedrībai, ko novērtē valsts, ko novērtē kaimiņi, ko novērtē mediji galu galā. Nu ar tādu, es saprotu, ka tas ir labi. Tas ir tāpat kā nomazgāties un iziet ārā ir labi, vai ne, un neviens par to vairs nediskutē, vai veicināt, vai nē. Jeb cilvēks vairs nemazgāsies, bet pārsvarā mēs visi mazgājamies. Un līdzīgi, ja tas ieiet sabiedrības vērtībā kā tādā un vērtības sistēmā, tas arī kaut kur parādās, tad jau tālāk tas ir pakārtots - visas tās nodokļu atlaides.”

Vairāki no runātājiem pieļāva iespēju, ka gadījumā, ja deklarācijas iesniegšanas process tiktu atvieglots un to būtu iespējams iesniegt elektroniski, IIN atlaižu pieprasītāju skaits pieaugtu:

„Ja skatās jaunās tehnoloģijas, ja to visu varētu izdarīt kaut kā elektroniski, kaut vai ar vēstuļu palīdzību. Kaut gan es, starp citu, pat deklarācijas iesniedzu ar ierakstītu vēstuļu palīdzību, neejot personiski. Jā, to komunikāciju var paātrināt. Iesniegumus rakstīt elektroniski vai ar vēstulēm un saņemt naudu, neierodoties personiski, bet tikai komunicējot tādā veidā. Tas, protams, atvieglotu.”

Interesanti, ka nodokļu administrēšanas pārstāvju starpā biežāk izskanēja izteikumi par to, ka šādas atlaides un atvieglojumi nav nepieciešami, un ir jāmeklē citi risinājumi:

„Saprotiet, vispār, pēc tādiem nodokļu administrācijas kanoniem, labākās nodokļu politikas prasmes, jo mazāk atvieglojumu, jo labāk. Nekādiem atvieglojumiem vispār nevajadzētu eksistēt. Lai cilvēki būtu spējīgi samaksāt par ārstniecību, gan visu ko, kas viņam būtu vajadzīgs. Vajadzīgs būt attiecīgajām algām vai neapliekamajam minimumam. Ja mana minimālā alga, kura noteiktā valstī, ir zem iztikas minimuma, ja tā minimālā alga vēl apliekas ar nodokļiem, tad tas ir nonsens.”

PRIVĀTPERSONU NODOKĻU ATVIEGLOJUMU SISTĒMAS UZLABOŠANA

Fokusgrupas

Kvalitatīvais pētījums

2005. gada augusts

Saturs

Pētījuma tehniskā informācija.....	41
Secinājumi.....	42
Ieteikumi.....	43
Esošās situācijas vērtējums privātpersonu ziedošanas jomā.....	44
Iemesli, kas kavē ziedošanas kultūras attīstību.....	45
Sabiedrības informētība par iespējām saņemt IIN atlaides.....	46
IIN atlaides popularizēšanas nepieciešamība.....	47
Izpratne par IIN atlaides saņemšanas procesu.....	48
IIN atlaides saņemšanas procesa vērtējums.....	49
Šķēršļi un kavēkļi iedzīvotājiem, pieprasot IIN atlaides.....	50
Iedzīvotāju ieteikumi IIN atlaides iegūšanas sistēmas atvieglošanai.....	51

Pētījuma tehniskā informācija

Iedzīvotāju – fokusgrupas dalībnieku atlase

- Pētījuma dalībnieku atlase tika veikta saskaņā ar pasūtītāja prasībām, izvēloties pārstāvjus privātpersonas, kas ir ziedojuši sabiedriskā labuma organizācijai.
- Katrai fokusgrupai tika atlasīti 12 respondenti, no kuriem uz diskusiju ieradās 8-10 personas.

Fokusgrupu sastāvi

- Rīgas iedzīvotāji, valoda - latviešu
- Rīgas iedzīvotāji, valoda - krievu
- Iedzīvotāji no Latvijas reģioniem, valoda - latviešu

Interviju norises laiks un vieta

- Visas trīs fokusgrupas notika SKDS pētījumu centrā;
- Fokusgrupu veikšanas laiks – 08.09.2005. līdz 12.09.2005;
- Fokusgrupu sarunu vidējais ilgums – 90 minūtes.

Secinājumi

Pašreizējo situāciju ziedošanas jomā privātpersonas vērtē slikti. Respondenti ir vienots viedoklis par to, ka ziedošanas kultūra valstī ir vāji attīstīta. Bieži vien ziedotāji dažādiem projektiem ir vieni un tie paši. Turklāt vairums respondentu uzskata, ka aktīvākie ziedotāji ir tie, kas var noziedot nelielas naudas summas, nevis turīgie Latvijas iedzīvotāji. Privātpersonas vislabprātāk izvēlas ziedot konkrētiem projektiem, it īpaši bērniem, nevis līdzekļus novirzīt nevalstisko organizāciju sektorā. Vērojamas arī dažas pozitīvas tendences, piemēram, iedzīvotāji sāk saprast, ka naudas līdzekļu ziedošana nav vienīgā labdarības forma, kā arī ir pārliecība, ka ziedošanas kultūra tuvākajā laikā attīstīsies.

Būtiskākie iemesli, kas kavē ziedošanas kultūras attīstību, ir vispārēja neapmierinātība ar dzīvi, spēcīgā vēlēšanās iegūt un pelnīt, (ieaudzinātas) izpratnes trūkums par ziedošanas vajadzību, viegli pieejamas informācijas trūkums par labdarības metodēm un iespējām, nepilnīgais līdzekļu caurspīdīgums sabiedriskā labuma organizācijām un pašreizējā ziedojumu vākšanas un administrēšanas kultūra, kas, pēc aptaujāto vārdiem, šobrīd uz ziedošanu nerosina.

Kopumā sabiedrības informētība par iespējām saņemt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atlaidi par ziedojumiem sabiedriskā labuma organizācijām ir vāja. Par šādu iespēju ir dzirdējuši maz cilvēku, to zina galvenokārt tikai tie, kas ikdienā saistīti ar grāmatvedību vai finansēm. Tādēļ ir nepieciešami sabiedrības informēšanas pasākumi, kas iepazīstinātu iedzīvotājus ar šīm iespējām un kārtību, kā tas darāms.

IIN atlaides saņemšanas process ir apgrūtināts un laikietilpīgs. Galveni šķēršļi, kas ne tikai kavē, bet pat bieži attur iedzīvotājus no IIN atlaides pieprasīšanas, ir neinformētība, sabiedrībā valdošie stereotipi, mazs finansiālais ieguvums attiecībā pret darbu un laiku, kas jāiegulda, lai nodokļu atlaides saņemtu.

IIN atlaides pieprasīšanas procesu var atvieglot, modernizējot sistēmu un vienkāršojot pašu deklarāciju.

leteikumi

Lai veicinātu privātpersonu ziedošanu, NVO jāpilnveido ziedojumu vākšanas process, kas no ziedotāju puses netiek vērtēts kā profesionāls un nemotivē ziedot. Jāuzlabo arī saziedoto naudas līdzekļu administrēšana, jo, ja finanšu caurspīdīgums nav pietiekams, ziedotājiem trūkst informācijas par ziedojumu izlietojumu un tā rezultātiem, un atkārtotu ziedošanas gadījumu skaits samazinās.

Aktīvāk jādarbojas pašām NVO. Cilvēki labprātāk izvēlas ziedot konkrētiem projektiem, nevis līdzekļus novirzīt NVO sektorā. Organizāciju mērķi un darbība iedzīvotājiem ir neskaidra, un cilvēki neredz motivāciju tām ziedot.

Lai veicinātu cilvēku iesaistīšanos labdarībā, nepieciešams popularizēt labdarības būtību un dažādas metodes, kā darīt labu, piemēram, mantu ziedošana, brīvprātīgā darba un laika ziedošana, kopienu filantropija utt.

Kas attiecas uz IIN atlaidēm, būtiski ir jāstrādā pie sabiedrības informēšanas pasākumiem. Lielākā daļa no iedzīvotājiem pat nav dzirdējuši par iespēju iegūt IIN atlaides no ziedotajām naudas summām. Respondenti skaidri uzsvēra, ka vēlas vairāk viegli pieejamas informācijas par IIN atlaidēm no dažādiem informācijas kanāliem, tai skaitā no sabiedriskā labuma organizācijām, kuras informētu savus ziedotājus par iespējām un palīdzētu arī deklarāciju aizpildīšanā.

Ar informēšanas palīdzību nepieciešams mazināt sabiedrībā valdošos stereotipus un aizspriedumus, ka šādu IIN atlaižu pieprasīšana nav 'ētiska'. Cilvēkiem ir kauns prasīt atlaides par mazākām summām, viņos ir neticība, ka daļu nodokļos samaksātās naudas vispār atpakaļ iespējams dabūt, cilvēki ir pārliecināti, ka netiks ar deklarāciju galā, un bieži atmet ar roku.

Jāatvieglo atlaides iegūšanas process. Pie pašreizējās sistēmas būtu nepieciešams mainīt deklarācijas formu tādējādi, lai ikviens, uzrādot savas darbavietas izsniegto Paziņojumu par algas nodokli un pievienojot atbilstīgos čekus, kas apliecina ziedojuma faktu, varētu saņemt nodokļa atvieglojumus. Deklarāciju datorā attiecīgi ir jāaizpilda VID darbiniekam. Deklarācijas formai jābūt elektroniskā formā modelētai tā, lai pēc datu ievades automātiski tiktu aprēķinātas nepieciešamās matemātiskās darbības, un tas tādējādi nebūtu jādara pašam nodokļu atvieglojumu pieprasītājam.

Ja tiek saglabāta pašreizējā deklarācijas forma un aizpildīšanas kārtība, tad tās formu nepieciešams vienkāršot, lai vairums cilvēku varētu to aizpildīt bez speciālista klātbūtnes. Deklarācijas elektronisko versiju vajadzētu papildināt, lietojot hipersaites, kas noved pie skaidrojumiem tos, kam nepieciešama palīdzība. To var padarīt loģiskāku, kā arī vienkāršot, izmantojot krāsas.

Esošās situācijas vērtējums privātpersonu ziedošanas jomā

Apkopojot respondentu sniegtās atbildes, redzams, ka situācija ziedošanas jomā tiek vērtēta slikti, kā iemesli šādam vērtējumam galvenokārt tika minēti mazais cilvēku skaits, kas ziedo, un niecīgās summas, ko vairākums no tiem var atļauties veltīt labdarībai.

Pētījuma dalībnieki atklāj, ka ziedotāji dažādos projektos bieži ir vieni un tie paši. Tas parāda, ka ir cilvēki, kas ziedo, un tie, kas to nedara nekad. Individuālie ziedotāji atklāj, ka atkārtotu ziedošanu veicina pozitīvā pieredze – sajūta, ka konkrētais devums kādam patiešām ir palīdzējis. Turklāt vairums respondentu uzskata, ka aktīvākie ziedotāji ir tie, kas var noziedot nelielas naudas summas, nevis turīgie Latvijas iedzīvotāji.

Privātpersonas skaidro, kādas formas labdarību tās izvēlas. Ziedot, izmantojot telefonu, iedzīvotājiem šķiet ērti un ātri, un tas neprasa ziedot lielas summas. Kā atzīst ziedotāji, emocionālās reklāmas televīzijā, kas aicina sniegt finansiālu atbalstu, ir ļoti ietekmīgas. Ziedošanu pa telefonu daudzos gadījumos nomainījusi ziedošana internetā, izmantojot internetbanku starpniecību un arī labdarības portālu Ziedot.lv. Pētījuma dalībnieki stāsta, ka ziedošanai caur telefonu parasti neseko atgriezeniskā saite un atskaitīšanās par līdzekļu izlietošanu. Skeptisku attieksmi sabiedrībā izraisījusi arī lielā komisijas maksa, ko telefona operators iekasē par maksas zvana pakalpojuma sniegšanu. Arvien populārāka kļūst arī mantiskā palīdzība, ziedojot apģērbu, mēbeles, dzīvniekus u.tml. sadzīvē vajadzīgas lietas. Cilvēki apzinās, ka var palīdzēt arī, ziedojot mantas, kas kļuvušas liekas, tomēr bieži nezina, kam šīs lietas nodot. Joprojām cilvēkiem trūkst izpratnes par citām labdarības formām, piemēram, profesionālo prasmju un zināšanu ziedošanu, kas Latvijā pagaidām ir nepelnīti atstāta novārtā un vēl pagaidām nav guvusi popularitāti.

Aptaujātie skaidro, ka viņi ziedo impulsīvi ar sirdi (nevis prātu) lietām, kas šķiet aktuālas konkrētajā brīdī. Piemēram, katastrofu upuriem, medijos redzētiem bērnu stāstiem un saucieniem pēc palīdzības. Respondenti atklāj, ka visvieglāk savus maciņus ir atvērt, lai sniegtu palīdzību bērniem. Privātpersonas labprātāk ziedo cilvēkiem, kultūrvēsturiskos objektus atstājot valsts apgādībā. Visnegatīvākā attieksme ir pret ziedošanu ubagiem un bezpajumtniekiem uz ielas, jo reti kurš saskata tam jēgu. Iedzīvotāji labprātāk izvēlas ziedot kādam konkrētam projektam nekā novirzīt nevalstisko organizāciju sektorā, izņemot gadījumus, kad pašiem ir saistība ar kādu no tām.

Fokusgrupu dalībnieki uzskata, ka ziedošanas kultūra Latvijā šobrīd nav attīstīta, bet viņiem ir nepārprotama pārliecība, ka tā attīstās un tuvākajā nākotnē situācija uzlabosies. *“Ziedošanas tradīcijas pastāv, ja ziedo neatkarīgi no tā, vai bagāts vai nabags, un dara to tik, cik un kā var atļauties”*, skaidro viens no aptaujātajiem labdariem. Valstī ar attīstītu ziedošanas kultūru neiederas Latvijā populārā attieksme, aptaujātā vārdiem: *“Man ir slikti, kāpēc man vēl kādam kaut kas būtu jādod?”*. Filantropija nozīmē dot un neprasīt par to neko atpakaļ. Pētījuma dalībnieki uzskata, ka Latvijā pārāk daudzi prasa atpakaļ.

Iemesli, kas kavē ziedošanas kultūras attīstību

Pētījumā atklājas vairāki iemesli, kas kavē cilvēku iesaistīšanos labdarībā, savu personisko mantu vai līdzekļu ziedošanu. Tie ir: vispārēja neapmierinātība ar dzīvi, spēcīgā vēlēšanās iegūt un pelnīt, izpratnes trūkums par ziedošanas vajadzību, viegli pieejamas informācijas trūkums par labdarības metodēm un iespējām, nepilnīgais līdzekļu caurspīdīgums sabiedriskā labuma organizācijām un pašreizējā ziedojumu vākšanas un administrēšanas kultūra, kas, aptaujāto vārdiem runājot, "šobrīd uz ziedošanu nerosina".

Respondenti atzīst, ka viņi ir vispārēji neapmierināti ar savu dzīvi, un tas labdarību un palīdzību līdzcilvēkiem neveicina. Pētījuma dalībnieki skaidro, ka katrs ir aizņemts ar sevi un savām problēmām, kas ir uzmanības degpunktā:

"Cilvēki ir pārliecināti, ja ar viņiem kas slikts notiktu, arī viņiem neviens nepalīdzētu."

Aptaujātie skaidro cilvēku neiesaistīšanos labdarībā ar sabiedrībā valdošo vēlēšanos iegūt un pelnīt, kas ir daudz stiprāka par vēlēšanos dot un palīdzēt.

Pētījums arī norāda, ka sabiedrībā trūkst izpratnes par ziedošanas vajadzību. Labdarības organizāciju un projektu mērķi ne vienmēr tiek pareizi un pietiekami izskaidroti. Gados jauniem cilvēkiem labdarība nešķiet svarīga un ziedošanas ideja nepārlicina:

"Manu draugu starpā šis jautājums nav aktuāls. Mēs par to nerunājam. Es stipri šaubos, vai kāds no maniem draugiem nodarbojas ar labdarību."

Pētījuma intervijās atklājas problēma, ka cilvēkiem trūkst viegli pieejamas informācijas par dažādām labdarības metodēm. Cilvēki atrunājas par neiesaistīšanos labdarībā ar to, ka pašiem nav pietiekami daudz līdzekļu, lai vēl palīdzētu kādam citam, nezinot, ka iespējams ziedot savu laiku un zināšanas. Trūkst arī viegli pieejamas informācijas par iespējām - kur, kam un kā ziedot:

"Man nav laika pašam zvanīties, skraidīt apkārt un meklēt, kam vajadzīgs mans vecais dīvāns vai manas franču valodas zināšanas. Man ir neērti pašam zvanīt un uzbāzties."

Cilvēki vēlas redzēt, kur viņu ziedotā nauda paliek. Ziedotāji sūdzas, ka līdzekļu caurspīdīgums organizācijām, kas vāc ziedojumus, nav pietiekams, un viņi neredz, kur saziedotā nauda nonākusi. Presē atspoguļots ne viens vien gadījums, kad aiz labdarības saukļa slēpjas negodīgi cilvēki, un saziedotie līdzekļi nav nonākuši līdz minētajam mērķim. Dzirdētie negatīvie piemēri, krāpšanas gadījumi, palikuši daudziem atmiņā. Kā pozitīvu piemēru finanšu izlietojuma atspoguļošanā respondenti bieži min labdarības portālu Ziedot.lv, kas saviem ziedotājiem atskaitās par ziedotās naudas izlietojumu.

Tai pat laikā vērojama tendence, ka ziedošanas kultūra lielā mērā ir atkarīga no ziedojumu vākšanas un administrēšanas kultūras, kas, aptaujāto vārdiem, "šobrīd uz ziedošanu nerosina". Nevienam nav pienākums ziedot, pat uzņēmumiem ar iespaidīgu peļņu. Arī lielajiem ziedotājiem ir robežas, ko negrib saprast ziedojumu vācēji, kas bieži ziedojumus pieprasa, uzbāžas, izraisot negatīvu attieksmi no potenciālo ziedotāju puses.

"Ziedojumu vācējiem jāprot ziedojumi prasīt un jābūt precīzi atskaitīties par naudas izlietojumu, ja viņi vēlas, lai kāds vispār tiem kaut ko veltītu."

Sabiedrības informētība par iespējām saņemt IIN atlaides

Kopumā sabiedrības informētība par iespējām saņemt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atlaidi par ziedojumiem sabiedriskā labuma organizācijām, spriežot pēc pētījuma respondentu atbildēm, ir vāja. Par šādu iespēju ir dzirdējuši maz cilvēku, to zina galvenokārt tikai tie, kas ikdienā saistīti ar grāmatvedību vai finansēm. Vairākums ir dzirdējuši par ar medicīnu un izglītību saistītajām IIN atlaidēm un par UIN (uzņēmēju ienākumu nodokļa) atlaidēm ziedojot.

Maz cilvēku ir dzirdējuši par šādu iespēju, un tikai retais ir izmantojis iespēju saņemt IIN atlaides. Vairums pētījuma dalībnieku fokusgrupu laikā pirmo reizi dzirdēja par šādu iespēju. Dalībnieki atzīst, ka ir informēti par attaisnotajiem medicīnas uz izglītības izdevumiem, kas tikuši pietiekami daudz apspriesti medijos, bet ne par iespējām saņemt nodokļu atlaides par ziedojumiem.

Jāpiezīmē, ka visi respondenti bija vienisprātis un vairākkārt uzsvēra, ka IIN atvieglojumi nav motīvs, pieņemot lēmumu par ziedošanu:

“Man tā iespēja nav svarīga. Morālais faktors ir ļoti spēcīgs. Es ziedoju un tagad vēl skriešu prasīt atpakaļ? Nekad. Ja es ziedoju konkrētu summu, tad tieši tik daudz es varu atļauties.”

“Tad, kad ziedoju, es nedomāju par atlaidēm. Mani vada emocijas, tas, ka gribu palīdzēt, nevis ka vēl gūšu kaut kādu labumu no tā.”

Savukārt, dažiem, kas ir informēti, ir arī gluži pretēja nostāja par iespēju saņemt IIN atlaides un par informācijas pieejamību:

“Ikvienam cilvēkam ir jāseko līdzī naudas un nodokļu lietām un jāuzņemas atbildība pašam, un par to jāinteresējas. Informācija ir daudz un viegli pieejama, gan tikai tiem, kas to meklē. Cilvēkiem jābūt atvērtākiem pret šādām lietām.”

IIN atlaides popularizēšanas nepieciešamība

Respondentiem nebija vienots viedoklis par to, vai popularizēšana ir vai nav nepieciešama. Viedokļi krasi atšķīrās to iedzīvotāju starpā, kas par atlaižu iegūšanu bija dzirdējuši un kas par to neko nebija dzirdējuši.

Tie, kas ir mazāk informēti par IIN atlaidēm, uzskata, ka process jāaktualizē un jāpopularizē. Iedzīvotāji vēlas, lai tiek saasināta viņu uzmanība, jo šāda iespēja atgūt pārmaksāto nodokli viņiem šķiet pietiekami interesanta. Cilvēki atzina, ka viņi par iespēju saņemt IIN atlaidi vēlas gūt viegli pieejamu un viegli saprotamu informāciju. Tika izteikti priekšlikumi informēšanā piesaistīt komercbankas, pašvaldības, Tramvaju un trolejbusu pārvaldi (TTP), un ieteica arī bukletus par IIN atlaidēm izplatīt ne tikai Valsts leņģemumu dienestā (VID).

Savukārt, tā nelielā respondentu daļa, kas ir labi informēti, savās atbildēs sniedza pilnīgi pretēju viedokli, ka deklarācijas aizpildīšana, lai saņemtu nodokļu atlaides, ir pašsaprotama lieta, un pašsaprotamas lietas nav nepieciešams īpaši popularizēt un reklamēt.

Izpratne par IIN atlaides saņemšanas procesu

Tiem pētījuma dalībniekiem, kas bija informēti par šādu iespēju, ir labas zināšanas par to, kas jā dara privātpersonām, lai saņemtu IIN atlaidi. Lielākā daļa no viņiem pilnībā saprot šo procesu un novērtē ieguvumu no tā:

“Ko valsts ir noteikusi, ka var dabūt atpakaļ, to arī vajag dabūt atpakaļ. Man ir svarīgi visi veidi, kā var saņemt nodokļu atlaides, un es čeku krāšanu par problēmu nesaskatu. Arī deklarāciju, kas nav vienkārša, ar instrukcijas palīdzību aizpildīt varu.”

Informēto vidū bija arī cilvēki, kas IIN atlaides saņemšanas procesu vērtēja arī ļoti kritiski:

“Es zinu šo sistēmu, kā var dabūt naudu atpakaļ, bet uzskatu, ka vajadzīga savādāka sistēma. Tas, kas ir šobrīd, ir kaut kāds murgs! Viss ir tik sarežģīti un nesaprotami. Cilvēki no tā baidās un negrib tur savu degunu bāzt. Tas nav normāli, ja gandrīz neviens cilvēks bez speciālista palīdzības nav spējīgs ar to tikt galā!”

Lielai daļai, kas nav dzirdējuši par atlaides saņemšanas iespēju, nav arī nekādas izpratnes par procesu. Daži aptaujātie procesu atzina par saprotamu un normālu, taču atrada arī skaidrojumu, kāpēc Latvijas iedzīvotāji to neizmanto un ir tik negatīvi pret to:

“Mēs neesam nobrieduši ziedot. Mēs neesam nobrieduši skaitīt naudu. Tas arī ir paradums, kas nāks ar laiku.”

IIN atlaides saņemšanas procesa vērtējums

Fokusgrupu laikā praktiski visi respondenti, kas zināja par šādu iespēju, atzina IIN atlaides saņemšanas procesu par apgrūtinošu un laikietilpīgu, kas nav ieguldīto pūļu vērts. Kā pirmais un būtiskākais trūkums IIN atlaides saņemšanai tika minēts papildus laiks, kas jāvelta gan sagādājot un noformējot nepieciešamos dokumentus, gan tos iesniedzot VID. Lai deklarāciju aizpildītu precīzi, ir neieciešams meklēt speciālista - grāmatveža palīdzību. Ja ziedotas tiek mazas summas, finansiālais ieguvums no IIN atlaides par ziedošanu ir salīdzinoši mazs un neatsver patērēto laiku un darbu deklarācijas sagatavošanai un iesniegšanai.

“Lai atlaidi dabūtu, ir jābūt šausmīgi pedantiskam. Pēc aizpildīšanas ilgi jāgaida nauda atpakaļ. Mani tie papīri dzen izmisumā.”

“Es neticu šai sistēmai un vispār uzskatu, ka atpakaļ neviens neko nedos. Tā ir pilnīgi nesakārtota. Es labāk tajā laikā daru to, kas man patīk, un nopelnu vēl vairāk. Ja cilvēkiem būs tāda iespēja, viņi vienmēr izvēlēsies šādu variantu.”

Ir iedzīvotāji, kas pieņēmuši šo procesu kā normu un skaidro, ka IIN atlaides pieprasīšanu veicina iepriekšējā pozitīvā pieredze, sastādot un iesniedzot deklarāciju VID darbiniekiem. Kamēr cilvēks nav dabūjis naudiņu vienreiz atpakaļ, viņš neticēs sistēmai:

“Ja vienreiz tas ir izdarīts, un naudiņa atpakaļ saņemta, tad jau nākamreiz tas tik briesmīgi neliekas. Pa gadu jau tāpat viss aizmirstas, bet vismaz tu zini, ka tas ir reāli.”

“Ja to sāk, tad jau nav nekāda vaina. Pirmajā reizē, es piekrītu, ka var būt milzīgas grūtības. Pastāv stereotips, ka tas būs grūti un sarežģīti. Īstenībā nav nemaz tik traki.”

Interesanti, ka attieksme pret VID ir pozitīva pretēji attieksmei pret nodokļu atgūšanas pašu procesu. Respondenti konstatējuši, ka VID klientu apkalpošanas servisu ir pamatīgi uzlabojis. VID konsultanti tiek raksturoti kā laipni un zinoši, kas labi paskaidro un palīdz nepieciešamības gadījumā. Garo rindu VID vairs nav, protams, ja neatstāj visu uz pēdējo brīdi. Svarīgi, ka deklarāciju var iesniegt visa gada garumā.

Tai pat laikā cilvēki apzinās, ka VID nav ieinteresēts, lai cilvēki prasītu atpakaļ nodokļos samaksāto naudu: *“Valsts pati negrib, lai cilvēki mēģinātu dabūt šīs atlaides, par to liecina tas, kā šis process noorganizēts,- tā, lai cilvēki no tā baidītos.”*

Šķēršļi un kavēkļi, iedzīvotājiem pieprasot IIN atlaides

Izvērtējot IIN atlaides saņemšanas procesu, iedzīvotāji nosauca galvenās problēmas, ar kurām nācies saskarties. Esošie šķēršļi ne tikai kavē, bet bieži pat attur iedzīvotājus no IIN atlaides pieprasīšanas:

- Informācijas trūkums un stereotipi: Cilvēki atklāti atzīst, ka viņi nezin par šādu iespēju, viņiem nav informācijas, un viņus vispār tas neinteresē. Vislielākā problēma, kāpēc cilvēkus neinteresē šī iespēja, ir nevēlēšanās saņemt atlaides, ja pārzina procesu, kādā to iespējams iegūt. Pastāv arī diezgan galējs viedoklis, ka to, ko ziedojuši, viņi nav tiesīgi ņemt atpakaļ. Cilvēkiem ir kauns, ka viņi nespēj tikt ar šo deklarāciju galā, un tāpēc labāk to nemaz nedara. VID mājas lapa, kur iespējams iegūt informāciju, arī šķiet pārāk sarežģīta.
- Deklarācijas aizpildīšana ir otrs nozīmīgākais šķērslis aiz nezināšanas, kāpēc cilvēki neizmanto IIN atlaides. Deklarācijai privātie ziedotāji velta skarbus vārdus:
“Tā ir pārāk sarežģīta un nav loģiska, cilvēki, to ieraugot, samulst.”
“Man tā sagādā milzīgas problēmas, esmu pilnīgā šokā. Man tā ir par grūtu. Es to aizpildīt nevaru.”
Deklarācijas formāts neļauj viegli orientēties dokumentā: *“Gribētu, lai ir tā, ka galveno lapu varētu aizpildīt pirmo, un tad seko pielikumi, nevis jāaizpilda pielikumi, lai varētu aizpildīt galveno lapu.”*
- Apgrūtināts nepieciešamo dokumentu sagatavošanas process: Birokrātija cilvēkus atbaida, un no procesa, kas cilvēkiem nepatīk, viņi vislabprātāk izvairās: *“Jābūt šausmīgi pedantiskam, lai beigu beigās saņemtu atlaides.”*
- Mazs finansiālais ieguvums: Process ir sarežģīts un darbs, kas jāiegulda, nav tās summas vērts: *“Man žēl sava laika, jo ieguvums būs niecīgs.”* Cilvēki skaidro, ka neziedo tik daudz, lai prasītu atlaides: *“Par niecīgām summām es nelieku deklarācijā, bet, ja varētu atļauties ziedot vairāk, tad noteikti atspoguļotu to visu deklarācijā.”* Ir neērti prasīt atpakaļ nodokļos samaksāto naudu par nelielām summām.
- ‘Cilvēciskais’ slinkums, neuzņēmība: Pats atlaides pieprasīšanas process daudziem ļoti nepatīk. Cilvēki ir slinki un baidās no nezināšanas un birokrātijas, kā rezultātā atmet tam ar roku.
- Laika trūkums *“Ja ilgāk pasēdētu, aizpildīt varētu, bet man žēl pat divas stundas sava laika tādām pasākumiem”*. Krievvalodīgajiem deklarācijas aizpildīšana aizņem vēl vairāk laika, un tādējādi šiem cilvēkiem ir vēl mazāka motivācija to darīt. Krievu valodā runājošiem jālasa daudz un sarežģīts teksts, lai procesu saprastu.
- Nav centralizēts nodokļu atgūšanas process (iespēja iesniegt deklarāciju jebkurā VID nodaļā). Cilvēkiem, pat ja viņi dzīvo citur, jābrauc uz savām VID nodaļām, lai nokārtotu dokumentus.

Iedzīvotāju ieteikumi IIN atlaides iegūšanas sistēmas atvieglošanai

Interviju laikā iedzīvotāji tika lūgti izteikt priekšlikumus IIN atlaides iegūšanas procesa atvieglošanai. Kaut arī iedzīvotāji izteica pamatīgu kritiku IIN atlaides iegūšanas sistēmai, tie nespēja piedāvāt nopietnus ieteikumus tās uzlabošanai. Respondenti galvenokārt norādīja uz nepieciešamību atvieglot privātpersonu deklarāciju.

- Būtiska loma ir sabiedrības izglītošanā un informēšanā par iespējām saņemt IIN. Šajā jomā respondenti ieteica aktīvāk darboties pašām sabiedriskā labuma organizācijām, atgādinot ziedotājiem par IIN atlaides saņemšanas mehānismu. Respondenti minēja arī vēlēšanos ieraudzīt informāciju sabiedriskajā transportā, TV, radio, presē un arī vienkāršā valodā uzrakstītā bukletā, kas būtu atrodams ne tikai Valsts ieņēmumu dienestā. Izskanēja arī ieteikums, ka par to būtu jārunā arī augstākās izglītības mācību iestādēs.
- Vairāki no ziedotājiem vēlējas, lai deklarācijas iesniegšanas process tiktu atvieglots un modernizēts. Tika ierosināts iesaistīt dažādas valsts institūcijas, lai tās, savstarpēji sadarbojoties, pārmaksāto nodokli atmaksātu automātiski. Īpaši tika uzsvērtā vēlme, lai Ziedot.lv sadarbotos ar VID tā, lai ziedojumi automātiski uzskaitās privātpersonu izdevumos. Cilvēki vēlējas arī komunicēt ar VID elektroniski.
- Respondenti ieteica izveidot iedzīvotājiem pieeju savam failam VID datu bāzē, kas samazinātu reižu skaitu, kad cilvēks personiski dodas uz VID ar, viņaprāt, pareizi aizpildītu deklarāciju.
- Cilvēki īpaši nevēlas šo naudu dabūt atpakaļ. Viņi labprātāk deklarācijā norādītu, kur lai šī pārmaksātā nodokļu nauda nonāk. Cilvēks no visas šīs naudas jau ir atteicies par labu ziedojumam un nav īpaši ieinteresēts to dabūt atpakaļ.
- Cilvēkiem ļoti svarīgs ir viegli pieejams deklarācijas paraugs un iespēja deklarāciju aizpildīt kopā ar ekspertu.
- Tika ieteikts deklarāciju izveidot krāsās, kas vienkāršotu tās izpratni.
- Deklarācijas elektroniskajā versijā, kas pieejama VID mājas lapā, tika ieteikts izmantot hipersaites, kas sasaista deklarācijā izmantotos terminus ar paskaidrojumiem. Šādā formātā paskaidrojumi netraucētu tiem, kam tie nav nepieciešami, un būtu viegli pieejami pārējiem.